

Kanita Pruščanović, mr. iur.*

Anisa Ruhotina, mr. iur.**

KONTINUITET ZAŠTITE OŠTEĆENOG KRIVIČNIM DJELOM U SISTEMU KRIVIČNOG I GRAĐANSKOG PRAVOSUĐA: PREVENCIJA SEKUNDARNE VIKTIMIZACIJE U SVJETLU NAJNOVIJIH IZMJENA ZAKONA O PARNIČNOM POSTUPKU PRED SUDOM BOSNE I HERCEGOVINE

UDK: 343.15 : 347.9

343.122

DOI: 10.31141/zrpf.2023.60.150.779

Pregledni znanstveni rad

Primljeno: 26.6.2023.

Predmetni rad problematizira pitanje kontinuiteta zaštite oštećenog krivičnim djelom u sistemu krivičnog i građanskog pravosuđa. Viktimološki promatrano, položaj oštećenog krivičnim djelom primarno se razmatra u domenu krivičnog pravosuđa. Međutim, u situacijama kada je određeni događaj istovremeno i krivičnopravno i građanskopravno relevantan, pitanje zaštite oštećenog krivičnim djelom potrebno je, osim u sistemu krivičnog pravosuđa, promatrati i u sistemu građanskog pravosuđa. S tim u vezi javila se potreba za proširenjem mjera zaštite oštećenog u krivičnom postupku i na naknadni parnični postupak, kako bi se osigurao kontinuitet zaštite, ali i kako zaštita pružena u krivičnom postupku ne bi izgubila svoj smisao u naknadnom parničnom postupku.

Najpotpuniji vid zaštite oštećenog u krivičnom postupku predstavlja mjera zaštite identiteta tokom, pa čak i određeni period po okončanju postupka. Upravo u nastojanju da se osigura istovjetna zaštita i u kasnijem parničnom postupku, odnosno prevenira sekundarna viktimizacija oštećenog, došlo je do promišljanja o preslikavanju mjere zaštite identiteta u građansko pravosuđe. U svjetlu navedenog, pitanje zaštite oštećenog prevazilazi granice krivičnog pravosuđa, time prerastajući u zajednički interes krivičnog i građanskog pravosuđa.

Zakonom o dopunama Zakona o parničnom postupku pred Sudom Bosne i Hercegovine iz 2021. godine prvi put su na našim prostorima, pa čak i šire, u građanskom pravosuđu parničnim zakonodavstvom implementirane odredbe o zaštiti identiteta oštećenog krivičnim djelom. Tako je ustanovljen posebni postupak u parnicama povodom ostvarivanja prava lica kojima su određene mjere u cilju zaštite identiteta. Stoga okosnicu izlaganja predmetnog rada čini ovaj posebni postupak, ali i širi kontekst položaja i zaštite oštećenog krivičnim djelom u sistemu krivičnog i građanskog pravosuđa, tako objedinjujući krivičnopravna, viktimološka, kao i građanskopravna promatranja.

* Doktorantica i viša asistentica na Univerzitetu u Sarajevu – Pravnom fakultetu, Katedra krivičnog prava, Obala Kulina bana 7, 71 000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina. E-mail: k.pruscanovic@pfsa.unsa.ba. ORCID ID: 0009-0004-2881-7757.

** Doktorantica i viša asistentica na Univerzitetu u Sarajevu – Pravnom fakultetu, Katedra građanskog prava, Obala Kulina bana 7, 71 000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina. E-mail: a.ruhotina@pfsa.unsa.ba. ORCID ID: 0009-0003-6684-7343.

Ključne riječi: *zaštita identiteta svjedoka u krivičnom postupku, zaštita identiteta stranaka u parničnom postupku, procesne mjere zaštite, postupak u parnicama povodom ostvarivanja prava lica kojima su određene mjere s ciljem zaštite identiteta*

1. UVOD

Unatoč naglašenim različitostima u sadržini sudske funkcije, predmetu, kao i samoj strukturi i načelima krivičnog i građanskih postupaka, u prvom redu građanskog parničnog postupka, ovi postupci nisu strogo odvojeni jedni od drugih, posebice imajući u vidu situaciju kada isti životni događaj sadrži elemente bića krivičnog djela, ali je i uzrokom određene građanskopravne posljedice.¹ Naime, počinjenje krivičnog djela često, pored povrede općeg društvenog interesa i javnog poretka, dovodi i do povrede zaštićenih dobara određene osobe, kao ličnih ili imovinskih, subjektivnih prava.² Krivično pravosuđe, iako usredsređeno na procesuiranje krivičnog djela, može obuhvatiti i raspravljanje o građanskopravnoj posljedici u vidu odlučivanja o imovinskopravnom zahtjevu. Tako u situaciji kada se počinitelj krivičnog djela u krivičnom postupku oglasi krivim, sud oštećenom može dosuditi imovinskopravni zahtjev, u cjelini ili djelomično, a za ostatak ga uputiti na parnični postupak. Međutim, praksa ukazuje da se ipak o imovinskopravnom zahtjevu najčešće raspravlja i odlučuje u parničnom postupku, kao redovnom metodu pružanja pravne zaštite povrijeđenim ili ugroženim subjektivnim građanskim pravima. Štaviše, nekada krivični postupak sam po sebi upućuje na raspravljanje i odlučivanje o imovinskopravnom zahtjevu u parničnom postupku. To su situacije kada je donesena osuđujuća presuda, ali podaci krivičnog postupka ne pružaju pouzdan osnov ni za potpuno ni za djelomično presuđenje imovinskopravnog zahtjeva, zatim kada je krivični postupak okončan donošenjem presude kojom se optuženi oslobađa optužbe, optužba odbija ili, pak, kada se krivični postupak obustavlja rješenjem. Navedeno je odrazom činjenice da je građanskopravna odgovornost konceptualno šira od krivične odgovornosti, zbog čega nepostojanje elemenata bića krivičnog djela ne znači nužno i nepostojanje građanskopravne odgovornosti.

Lice na čiju je štetu učinjeno krivično djelo ima različite procesne uloge u krivičnom i parničnom postupku. Konkretno u kontekstu pozitivnopravnih propisa u BiH, u krivičnom postupku se ovo lice, kao oštećeni, može pojaviti u ulozi svjedoka kao sporednog krivičnoprocesnog subjekta, dok se u eventualnom naknadnom parničnom postupku pojavljuje u ulozi stranke, i to tužitelja, koji podnoseći tužbu nastoji ostvariti svoj imovinskopravni zahtjev. Stoga će se u nastavku kroz različite dijelove rada koristiti adekvatna terminologija svojstvena krivičnom, odnosno parničnom postupku, pri tome imajući u vidu isto lice, tj. lice na čiju štetu je

¹ Šago, D.; Pleić, M., *Adhezijsko rješavanje imovinskopravnog zahtjeva u kaznenom postupku*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, god. 33, 2/2012, str. 967–969.

² Galiot, M.; Brzić Bahun, V., *Položaj oštećenika u adhezijskom postupku*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, god. 42, 2/202, str. 451.

učinjeno krivično djelo, a koje u naknadnom parničnom postupku traži materijalnu satisfakciju kroz ostvarenje svog imovinskopravnog zahtjeva.³

Promatrajući pitanje ostvarenja imovinskopravnog zahtjeva lica oštećenog krivičnim djelom, kao naročit izazov ističe se prevencija sekundarne viktimizacije ovog lica u mogućem naknadnom parničnom postupku. Naime, nerijetko je, usljed različitih okolnosti, oštećenog koji se u svojstvu svjedoka pojavljuje u krivičnom postupku potrebno zaštititi određivanjem mjere zaštite identiteta. Navedeno nadalje otvara pitanje potrebe produženja ove mjere i na naknadni parnični postupak, kako bi se osigurao kontinuitet zaštite, ali i kako zaštita pružena u krivičnom postupku ne bi izgubila svoj smisao u naknadnom parničnom postupku. Prevencija sekundarne viktimizacije lica oštećenog krivičnim djelom u ovakvim situacijama zajednički je interes krivičnog i građanskog pravosuđa, što će biti okosnicom daljih izlaganja u predmetnom radu, koji će ovo pitanje tematizirati u kontekstu krivičnih i parničnih postupaka pred Sudom Bosne i Hercegovine (dalje u tekstu: Sud BiH).

Predmetni rad objedinjuje, prije svega, izlaganja o položaju lica oštećenog krivičnim djelom u sistemu krivičnog i građanskog pravosuđa, s naročitim osvrtom na pitanje ostvarivanja imovinskopravnog zahtjeva nastalog učinjenjem krivičnog djela. Obzirom da je kontinuitet zaštite oštećenog krivičnim djelom u parničnom postupku ostvaren preslikavanjem modela zaštite iz krivičnog pravosuđa, prvenstveno se problematizira pitanje zaštite oštećenog krivičnim djelom kao svjedoka u krivičnom postupku, uz odgovarajuća razmatranja i o krivičnopravnoj zaštiti svjedoka. Navedeno će poslužiti kao osnov za razmatranje pitanja obezbjeđenja kontinuiteta mjera zaštite u parničnom postupku, gdje će kao model poslužiti odredbe Zakona o parničnom postupku pred Sudom BiH (dalje u tekstu: ZPP BiH)⁴, kao pionirski poduhvat kojim je prvi put stavljena u fokus zaštita identiteta stranaka u parničnom postupku.

2. POLOŽAJ LICA OŠTEĆENOG KRIVIČNIM DJELOM U SISTEMU KRIVIČNOG I GRAĐANSKOG PRAVOSUĐA

U kontekstu materijalnog krivičnog prava, lice na čiju štetu je učinjeno krivično djelo pasivni je subjekt krivičnog djela, nasuprot učinitelja krivičnog djela kao aktivnog subjekta. Pojam pasivnog subjekta krivičnog djela tako podrazumijeva

³ Na ovom mjestu potrebno je istaknuti kako se upravo položaju žrtve u krivičnom postupku u literaturi upućuju značajni prigovori, posebice u komparativnopravnoj perspektivi, gdje su mnoga zakonodavstva napravila značajan iskorak. Vidjeti više: Halilović, H.; Adžajlić-Dedović, A.; Budimlić, M., *Krivični postupak u Bosni i Hercegovini: osvrt na procesni položaj oštećenog krivičnim djelom*, Kriminološka teorija i praksa, god. 6, 10/2019, str. 79.; Braun, K., *Victim Participation Rights, Variation Across Criminal Justice Systems*, Palgrave Macmillan, Cham 2019.; Crawford A.; Goodey, J. (ur.), *Integrating a Victim Perspective within Criminal Justice*, Routledge, London 2000.; Bottoms, A.; Roberts, J. (ur.), *Hearing the Victim, Adversarial Justice, Crime Victims and the State*, Routledge, London and New York 2010.

⁴ Zakon o parničnom postupku pred Sudom BiH, Službeni glasnik BiH, br. 36/2004, 84/2007, 58/2013, 94/2016 i 34/2021.

osobu koja je povrijeđena ili oštećena krivičnim djelom, odnosno kojoj pripada dobro ili vrijednost prema kojoj se poduzima krivično djelo.⁵ Obim uključenosti pasivnog subjekta krivičnog djela u krivičnom postupku ovisit će od modela samog krivičnog postupka određenog zakonodavstva.

Naime, pored pojmova pasivnog subjekta krivičnog djela, odnosno oštećenog, nerijetko se upotrebljava i pojam žrtve krivičnog djela,⁶ također podrazumijevajući svaku fizičku ili pravnu osobu kojoj je krivičnim djelom neposredno ili posredno neko dobro ili pravo ugroženo, povrijeđeno ili uništeno.⁷ U tom smislu primjećujemo da, u ovisnosti od uklona, materijalno krivično pravo dominantno govori o pasivnom subjektu krivičnog djela, krivično procesno pravo o oštećenom, dok se, pak, pojam žrtve uglavnom koristi u viktimološkim, kriminalističkim i kriminološkim promatranjima.

Prema kriteriju oblika učešća oštećenog u krivičnom postupku, teorijski promatrano modeli krivičnog postupka kreću se između dvije krajnosti, i to: krivičnog postupka u kojem žrtva ima ulogu ovlaštenog tužitelja, odnosno stranke u postupku, i krivičnog postupka u kojem je žrtva potpuno isključena iz postupka, imajući samo ulogu svjedoka.⁸ Kako bi se prevazišle navedene krajnosti, razvili su se i različiti mješoviti modeli u kojima žrtva nije stranka, ali njena uloga nije svedena samo na ulogu svjedoka, već ima određena manja prava kojima se može koristiti u cilju ostvarivanja svog interesa, istovremeno doprinoseći uspjehu samog krivičnog gonjenja.⁹ U svjetlu naprijed naznačene podjele, u pozitivnopravnom zakonodavstvu BiH prisutan je drugi model, prema kojem je žrtva potpuno isključena iz krivičnog postupka, pri tome imajući mogućnost učešća u postupku isključivo u svojstvu svjedoka, kao sporednog krivičnoprocesnog subjekta. Tako žrtva ima gotovo marginaliziranu ulogu svjedoka, čija je lična sigurnost, pa i sigurnost njegove porodice, nerijetko dovedena u opasnost upravo samim učešćem u postupku, ili kao rezultat prijetnji, zastrašivanja ili sličnih radnji, ili pak ozbiljne fizičke ili psihičke traume izazvane okolnostima izvršenja krivičnog djela.¹⁰

⁵ Petrović, B.; Jovašević, D.; Ferhatović, A., *Krivično pravo I: uvod u krivično pravo, krivično djelo, krivnja*, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo 2015, str. 92.

⁶ Naši pozitivnopravni propisi ne koriste termin žrtva, nego se u najširem smislu upotrebljava termin oštećeni. O potrebi jasnog terminološkog razgraničenja između pojmova žrtve i oštećenog vidjeti više: Burić, Z., *Novi položaj žrtve u kaznenom postupku – u povodu obveze transportiranja odredaba direktive 2012/29/EU u hrvatski kaznenopravni sustav*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, god. 22, 2/2015, str. 383–410.

⁷ Šeparović, Z., *Viktimologija: studije o žrtvama*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1987, str. 99.

⁸ Tomašević, G.; Pajčić, M., *Subjekti u kaznenom postupku: pravni položaj žrtve i oštećenika u novom hrvatskom kaznenom postupku*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, god. 15, 2/2008, str. 823.

⁹ *Loc. cit.*

¹⁰ Vidjeti: Sijerčić-Čolić, H., *Krivično procesno pravo. Knjiga 1, Krivičnoprocesni subjekti i krivičnoprocesne radnje*, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo 2019, str. 241–250; Hanić-Zalihić, A., *Krivičnopravni položaj žrtve u Bosni i Hercegovini i uporednom pravu*, doktorska disertacija, Sarajevo 2023.

3. OSTVARIVANJE IMOVINSKOPRAVNOG ZAHTJEVA NASTALOG UČINJENJEM KRIVIČNOG DJELA

Vođenje krivičnog postupka povodom učinjenog krivičnog djela u općem je društvenom interesu i služi zaštiti javnog poretka utvrđivanjem učinitelja krivičnog djela i stepena njegove krivnje, kao i izricanjem adekvatne krivičnopravne sankcije. Sa stanovišta oštećenog, vođenje krivičnog postupka primarno pruža moralnu satisfakciju. Međutim, u situacijama kada je učinjenim krivičnim djelom nastala i građanskopravna posljedica, oštećeni, pored moralne satisfakcije, ima i lični interes za realizaciju imovinskopravnog zahtjeva, koji korespondira nastupjeloj građanskopravnoj posljedici. Navedeni imovinskopravni zahtjev najčešće se odnosi na naknadu štete, o čemu će u nastavku i biti govoreno, iako treba imati na umu da se imovinskopravni zahtjev može odnositi i na povrat stvari, odnosno poništenje određenog pravnog posla.¹¹ U situacijama kada je iz krivičnog djela proizašla i građanskopravna posljedica, oštećeni imovinskopravni zahtjev može realizirati u:

1. krivičnom postupku, gdje se utvrđuje odgovornost za učinjeno krivično djelo, kada govorimo o athezionom ili pridruženom postupku, koji u suštini predstavlja „parnicu u okviru krivičnog postupka“¹² i
2. parničnom postupku, kao osnovnom metodu pružanja pravne zaštite povrijeđenim ili ugroženim subjektivnim građanskim pravima.

Ratio vođenja athezionog postupka počiva na činjenici da je predmet raspravljanja i odlučivanja imovinskopravni zahtjev koji je proizašao iz krivičnog djela, a zatim i potrebi ostvarivanja principa ekonomičnosti i svrsishodnosti, te poboljšanju položaja oštećenog.¹³ Naime, načelo ekonomičnosti do punog izražaja došlo bi upravo u situaciji istovremenog raspravljanja o krivičnoj stvari i imovinskopravnom zahtjevu pred krivičnim sudom. Razlog više koji govori u prilog athezionom postupku nalazi se i u činjenici da ovakav pridruženi postupak predstavlja svojevrsnu „barijeru“ u sprečavanju kontradikcije između odluke suda o krivičnopravnom zahtjevu i odluke o imovinskopravnom zahtjevu proizašlom iz krivičnog djela.¹⁴ Tako se raspravljanje i odlučivanje o imovinskopravnom zahtjevu u krivičnom postupku čini cjelishodnim i opravdanim i sa aspekta pravosuđa, uzevši u obzir da o imovinskopravnom zahtjevu

¹¹ Vidjeti član 193. stav 2. Zakona o krivičnom postupku BiH. Naime, zakoni o krivičnom postupku u BiH propisuju da se imovinskopravni zahtjev odnosi samo na naknadu štete, povrat stvari i poništavanje određenog pravnog posla, čime su taksativno pobrojane vrste imovinskopravnih zahtjeva o kojima se može raspravljati u krivičnom postupku. Međutim, pojedine zemlje regiona zagovaraju ekstenzivniji pristup imovinskopravnom zahtjevu, koji podrazumijeva sve zahtjeve koji se mogu podnijeti u parnici, pri čemu je jedini uvjet da se radi o imovinskopravnom zahtjevu koji je nastao počinjenjem krivičnog djela. Primjerice, vidjeti: Primorac, D.; Stipanović, I., *Adhezijski postupak prema novom Zakonu o kaznenom postupku Republike Hrvatske i usporedba s adhezijskim postupkom u zakonodavstvu Bosne i Hercegovine*, Hrvatska pravna revija, god. 10, 9/2010, str. 92–100.

¹² Triva, S., *Građansko parnično procesno pravo*, Narodne novine, Zagreb 1978, str. 66.

¹³ Sijerčić-Čolić, H.; Hadžiomerađić, M.; Jurčević, M.; Kaurinović, D.; Simović, M., *Komentari Zakona o krivičnom/kaznenom postupku u Bosni i Hercegovini*, Savjet/Vijeće Evrope: Evropska komisija, Sarajevo 2005, str. 543.

¹⁴ *Loc. cit.*

raspravlja krivični sud pred kojim se ujedno odlučuje i o krivičnoj stvari, ali i sa aspekta oštećenog, koji time ne bi bio suočen sa još jednim sudskim postupkom.

Međutim, imovinskopravni zahtjev proizašao iz učinjenja krivičnog djela potrebno je, osim navedenog, promatrati i u svjetlu načela dispozitivnosti, kao načela svojstvenog parničnom postupku kao redovnom metodu pružanja pravne zaštite povrijeđenim ili ugroženim subjektivnim građanskim pravima. Kako je u osnovi načela dispozitivnosti volja stranke, tako se i oštećenom ostavlja na dispoziciju da odluči u kojem postupku će tražiti pravnu zaštitu, odnosno da li će zaštitu povrijeđenog ili ugroženog prava tražiti u athezionom postupku, ili pak zasebnom parničnom postupku.¹⁵ Prema tome, iako je krivičnom postupku svojstveno načelo oficijelnosti, do pokretanja athezionog postupka ne dolazi po službenoj dužnosti, već samo na prijedlog oštećenog, kao osobe koja bi takav zahtjev mogla ostvariti i u parničnom postupku.¹⁶

Kako se athezioni postupak, kao prva mogućnost raspravljanja i odlučivanja o imovinskopravnom zahtjevu, realizira u samom krivičnom postupku, to su i odredbe o athezionom postupku propisane zakonima o krivičnom postupku.¹⁷ Tako Zakon o krivičnom postupku BiH propisuje da će se imovinskopravni zahtjev koji je nastao usljed izvršenja krivičnog djela raspraviti na prijedlog oštećenog u krivičnom postupku samo ako se time ne bi znatno odugovlačio ovaj postupak. Stoga je naprijed naznačeno izlaganje o dispozitivnosti, odnosno volji oštećenog da odluči u okviru kojeg postupka će se raspravljati o njegovom imovinskopravnom zahtjevu, potrebno promatrati uslovno, upravo zbog ograničenja koje se odnosi na neodugovlačenje krivičnog postupka,¹⁸ što proizlazi iz potrebe za efikasnošću krivičnog gonjenja.

¹⁵ Vidjeti član 194. stav 1. Zakona o krivičnom postupku BiH, Službeni glasnik BiH, br. 3/2003, 32/2003, 36/2003, 26/2004, 63/2004, 13/2005, 48/2005, 46/2006, 76/2006, 29/2007, 32/2007, 53/2007, 76/2007, 15/2008, 58/2008, 12/2009, 16/2009, 93/2009, 72/2013, 65/2018.

¹⁶ Triva, S., *op.cit.* u bilj. 12, str. 66.

¹⁷ Athezioni postupak propisan je glavom XVII Zakona o krivičnom postupku BiH (član 193.–204.). Naime, prijedlog za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva u krivičnom postupku može podnijeti lice koje je ovlašteno da takav zahtjev ostvaruje u parničnom postupku. Prijedlog se podnosi tužitelju, odnosno Sudu, i to najkasnije do završetka glavnog pretresa, odnosno pretresa za izricanje krivičnopravne sankcije. Ukoliko ovlašteno lice nije podnijelo prijedlog za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva u krivičnom postupku do potvrđivanja optužnice, bit će obaviješteno da taj prijedlog može podnijeti do završetka glavnog pretresa, odnosno pretresa za izricanje krivičnopravne sankcije. Lice ovlašteno na podnošenje prijedloga dužno je da određeno označi svoj zahtjev i da podnese dokaze, što u osnovi podrazumijeva da bi prijedlog trebao sadržavati elemente tužbe iz parničnog postupka. Međutim, izbor nije neopoziv, te ovlašteno lice može do završetka glavnog pretresa, odnosno pretresa za izricanje krivičnopravne sankcije odustati od prijedloga za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva u krivičnom postupku i ostvarivati ga u parničnom postupku.

Tužilac je dužan da prikupi dokaze o imovinskopravnom zahtjevu vezanom za krivično djelo. Prema tome, nasuprot parničnom postupku u kojem se sud, vođen raspravnim načelom, u pravilu kreće u okviru činjenica i dokaza koje su stranke iznijele, u krivičnom postupku se zbog značaja samog predmeta postupka, u svjetlu istražnog načela, po službenoj dužnosti prikupljaju činjenice od značaja za odluku (Poznić, B.; Rakić-Vodinelić, V., *Građansko procesno pravo*, Savremena administracija, Beograd 2010, str. 75.).

¹⁸ Član 193. stav 1. Zakon o krivičnom postupku BiH.

Ukoliko sud u krivičnom postupku donese osuđujuću presudu, tada oštećenom može dosuditi imovinskopravni zahtjev u cjelini ili djelimično, a za ostatak ga uputiti na parnični postupak. Ako podaci krivičnog postupka ne pružaju pouzdan osnov ni za potpuno ni za djelimično presuđenje, sud će oštećenog uputiti da imovinskopravni zahtjev u cjelini može ostvariti u parničnom postupku. Međutim, ukoliko sud donese oslobađajuću presudu ili presudu kojom se optužba odbija ili pak rješenjem obustavi krivični postupak, uputit će oštećenog da imovinskopravni zahtjev može ostvarivati u parničnom postupku. Slijedom navedenog, sud u krivičnom postupku nikada ne odbija tužitelja sa tužbenim zahtjevom, nego ga ili usvaja ili upućuje na pokretanje parničnog postupka.¹⁹ Dakle, u krivičnom postupku sud ne utvrđuje neosnovanost imovinskopravnog zahtjeva.²⁰ To je pak rezultat činjenice da je redovni put raspravljanja i odlučivanja o imovinskopravnom zahtjevu parnični postupak, pa samo u tom postupku može biti donesena presuda kojom se tužilac odbija sa tužbenim zahtjevom i to sa dejstvom *res iudicata*.²¹

Međutim, unatoč postojanju mogućnosti pridruživanja raspravljanja i odlučivanja o imovinskopravnom zahtjevu u krivičnom postupku, u praksi ipak češće dolazi do upućivanja oštećenog na parnični postupak.²² Kao razlozi za takvo postupanje najčešće se navode oslabljen položaj oštećenog u krivičnom postupku, koji vrlo često nije upoznat sa pravima koja mu stoje na raspolaganju, odnosno, i u situacijama kada je upoznat sa mogućnošću da raspravljanje i odlučivanje o imovinskopravnom zahtjevu pridruži krivičnom postupku, obično se radi samo o „formalnom ispunjenju obaveze“ od strane učesnika u postupku.²³ Naime, najčešće se u krivičnom postupku samo formalno konstatira pitanje oštećenom „da li se pridružuje krivičnom gonjenju i postavlja li imovinskopravni zahtjev“, bez bilo kakvog detaljnog pojašnjenja o mogućnostima koje mu stoje na raspolaganju.²⁴

U slučaju upućivanja oštećenog na pokretanje parničnog postupka, razlikujemo situaciju kada je već donesena odluka u krivičnom postupku i kada takva odluka nije donesena. Kada je u krivičnom postupku donesena pravosnažna presuda kojom se optuženi oglašava krivim, sud je u parničnom postupku vezan za takvu presudu, ali samo u pogledu postojanja krivičnog djela i krivične odgovornosti. Ovakva vezanost za presudu donesenu u krivičnom postupku proizilazi iz težnje zakonodavca da zaštiti ugled krivičnog pravosuđa od potencijalnog narušavanja protivrječnošću između dviju presuda, do čega bi došlo ukoliko bi parnični sud utvrđivao relevantne činjenice neovisno od presude krivičnog suda.²⁵ Ukoliko je pak

¹⁹ Čalija, B.; Omanović, S., *Građansko procesno pravo*, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo 2000, str. 23.

²⁰ Poznić, B.; Rakić-Vodinić, V., *op. cit.* u bilj. 17, str. 74.

²¹ Čalija, B.; Omanović, S., *op. cit.* u bilj. 19, str. 23.

²² Konjić-Dragović, L.; Kajganić, M., *Ostvarivanje prava na imovinsko-pravni zahtjev sa posebnim osvrtom na praksu Suda BiH i svjedoke kojima su određene mjere zaštite*, Pravna misao: časopis za pravnu teoriju i praksu, god. 49, 11-12/2018, str. 79.

²³ *Loc. cit.*

²⁴ *Ibid.*, str. 79-80.

²⁵ Poznić, B.; Rakić-Vodinić, V., *op. cit.* u bilj. 17, str. 76.

u krivičnom postupku donesena oslobađajuća presuda, sud u parničnom postupku nije za nju vezan, jer nepostojanje krivične odgovornosti ne znači u isto vrijeme i nepostojanje građanskopravne odgovornosti.²⁶ Najzad, kada nije donesena odluka u krivičnom postupku, sud u parničnom postupku može odlučivati o svim elementima koji su relevantni za donošenje odluke o tužbenom zahtjevu.²⁷

4. ZAŠTITA OŠTEĆENOG KRIVIČNIM DJELOM

Izvršenjem krivičnog djela oštećeni trpi materijalnu ili moralnu štetu, ili obje istovremeno, što samo po sebi predstavlja primarnu viktimizaciju.²⁸ Navedeni pojam podrazumijeva ukupnost finansijskih, zdravstvenih, porodičnih, poslovnih i drugih posljedica koje nastaju neposrednim izvršenjem krivičnog djela.²⁹ S druge strane, oštećeni je nerijetko izložen i sekundarnoj viktimizaciji, kao pooštavanju primarne viktimizacije kroz negativnu reakciju socijalne sredine i neadekvatnu ili čak pogrešnu reakciju organa gonjenja i drugih osoba koje žrtvi trebaju pružiti pomoć i zaštitu.³⁰

Kao opće pravilo u pogledu zaštite svjedoka može se istaći da vrsta, priroda i nivo zaštite zavise od vrste krivičnog djela, kategorije svjedoka (djeca, starije osobe, žrtve krivičnih djela, prikriveni istražitelj, svjedok pokajnik), oblika ugrožavanja, te pravnih i faktičkih mogućnosti za primjenu pojedinih mjera zaštite.³¹ Tako se u krivičnom postupku pitanje prevencije sekundarne viktimizacije promatra u svjetlu različitih procesnih mjera zaštite oštećenog kao svjedoka. Pod procesnim mjerama zaštite osjetljivih svjedoka podrazumijevamo one mjere koje organi krivičnog postupka preduzimaju za vrijeme trajanja krivičnog postupka u cilju zaštite svjedoka i njegovog nesmetanog obavljanja svjedokovih dužnosti, a sastoje se u posebnom načinu učestvovanja u samom krivičnom postupku ili posebnom načinu ispitivanja.³² U tom smislu, najobuhvatniju procesnu mjeru predstavlja zaštita identiteta svjedoka tokom krivičnog postupka, a izuzetno i nakon okončanja postupka. Međutim, rizik sekundarne viktimizacije nije vezan samo za krivični postupak, već i za eventualni parnični postupak koji će uslijediti nakon krivičnog postupka u slučajevima kada oštećeni ima imovinskopravni zahtjev nastao kao posljedica učinjenja krivičnog djela. Tako rizik sekundarne viktimizacije, nesporno prisutan počevši od momenta

²⁶ Čalijski, B.; Omanović, S., *op. cit.* u bilj. 19, str. 24.

²⁷ *Ibid.*, str. 23.

²⁸ Nikolić-Ristanović, V., *Podrška žrtvama i sprečavanje sekundarne viktimizacije: savremena zakonska rešenja i praksa*, Temida, god. 6, 1/2003, str. 3.

²⁹ *Loc. cit.*

³⁰ Nikolić-Ristanović, V., *Od žrtve do pobjednika, Viktimologija kao teorija, praksa i aktivizam*, Prometej, Beograd 2019, str. 105.

³¹ Pajić, D., *Zaštita osjetljivih svjedoka u krivičnom postupku*, Anali Pravnog Fakulteta Univerziteta u Zenici, god. 3, 6/2010, str. 94. U literaturi se govori i o zaštiti svjedoka u širem kontekstu zaštite svjedoka i bliske osobe. Vidjeti više: Petrović, B.; Čolić, S., *Policajska ovlaštenja i operativno-taktičke radnje*, Planjax komerc, Tešanj, 2023, str. 46–47.

³² Pajić, D., *op. cit.* u bilj. 31, str. 94.

prijave krivičnog djela, kroz postupanje policijskih službenika, preko krivičnog postupka, prati oštećenog i u eventualnom kasnijem parničnom postupku.³³

Naime, kao rezultat prepoznatog rizika od uticaja na svjedoke u vidu zastrašivanja i prijetnji javila se potreba za razvijanjem strategija za njihovo sprečavanje, imajući u vidu da njihov izostanak znatno narušava povjerenje potencijalnih svjedoka, odnosno općeg građanstva.³⁴ Dok se ovoj potrebi, kako slijedi iz naprijed naznačenog, u krivičnom postupku udovoljava odgovarajućim procesnim mjerama zaštite, u parničnom postupku takve mjere tradicionalno, zbog prirode samog postupka, u potpunosti izostaju. Obzirom da iz određenih krivičnih djela nastaje i imovinskopравни zahtjev kojeg oštećeni ostvaruje u kasnijem parničnom postupku, pitanje zaštite lica kojima su određene mjere zaštite identiteta u krivičnom postupku potrebno je razmotriti i u svjetlu kasnijeg parničnog postupka u kojem se u ulozi stranke pojavljuje oštećeni koji je u krivičnom postupku uživao mjere zaštite.

Budući da se pitanje sekundarne viktimizacije proteže i na parnični postupak, ono više ne zaokuplja samo krivično pravosuđe, već zahtijeva iznalaženje adekvatnog mehanizma produžene zaštite i u naknadnom parničnom postupku, čime bi se mehanizmi pružanja zaštite oštećenom, primarno uspostavljeni u krivičnom postupku, nastavili i u parničnom postupku. Slijedom navedenoga, u nastavku rada ćemo, prije svega, izložiti mehanizme zaštite oštećenog u okviru krivičnog postupka, a zatim, s posebnom pažnjom, razmotriti pitanja kontinuiteta takve zaštite i u kasnijem parničnom postupku.

4.1. Zaštita oštećenog kao svjedoka u krivičnom postupku

Zakon o krivičnom postupku BiH, kao *lex generalis*, ne sadrži posebne odredbe o zaštiti svjedoka, već upućuje na posebne zakone koji propisuju okvir zaštite svjedoka. Generalno, pravni okvir zaštite svjedoka u krivičnom postupku u BiH čine dva *lex specialis*-a: Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka (dalje u tekstu: ZZS BiH)³⁵ i Zakon o programu zaštite svjedoka u Bosni i Hercegovini (dalje u tekstu: ZPZS BiH)³⁶. Dok se mjere propisane ZZS BiH odnose na zaštitu svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka u krivičnim postupcima pred Sudom BiH ili Tužilaštvom BiH za krivična djela u nadležnosti Suda BiH, koje tokom postupka određuje Sud,³⁷ mjere propisane ZPZS BiH podrazumijevaju zaštitu svjedoka prije, tokom i nakon krivičnog postupka, a čije određivanje je u nadležnosti posebne Komisije za primjenu programa.³⁸ U principu, mjere koje se

³³ Adžajlić-Dedović, A.; Topić, Ž., *Žrtva – svjedok: pomoć, podrška i zaštita*, Bezbednost, god. 58, 2/2016, str. 152.

³⁴ Simović, M., *Zaštita svjedoka u krivičnom postupku pred sudom Bosne i Hercegovine*, Revija za kriminologiju i krivično pravo, god. 53, 1/2015, str. 28.

³⁵ Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka, Službeni glasnik BiH, broj 3/03, 21/03, 61/04, 55/05.

³⁶ Zakon o programu zaštite svjedoka u Bosni i Hercegovini, Službeni glasnik BiH, broj 36/14.

³⁷ Član 1. ZZS BiH.

³⁸ Član 1. ZPZS BiH.

određuju u skladu sa ZZS BiH su mjere procesnog karaktera, a mjere određene ZPZS BiH su mjere vanprocesnog karaktera. Obzirom da je rad usmjeren na pitanje osiguranja kontinuiteta zaštite svjedoka u postupcima pred Sudom BiH, u fokusu daljih izlaganja bit će samo mjere propisane ZZS BiH, kao mjere koje određuje sud u krivičnom postupku, a čiji se kontinuitet nastoji osigurati i u eventualnom kasnijem parničnom postupku.³⁹ S tim u vezi, treba imati na umu da je Opća sjednica Suda BiH 2008. godine donijela i Pravilnik o zaštiti svjedoka pred Sudom BiH⁴⁰, kao podzakonski akt kojim se obezbjeđuje odgovarajuća zaštita i briga svjedocima u postupcima pred ovim sudom, a koji se u praksi primjenjuje u svjetlu stavova Krivičnog odjeljenja ovog suda.

Odredbama ZZS BiH propisane su mjere zaštite sljedećim kategorijama svjedoka: svjedocima pod prijetnjom, ugroženim svjedocima, te zaštićenim svjedocima. Svjedok pod prijetnjom je svjedok čija je lična sigurnost ili sigurnost njegove porodice dovedena u opasnost zbog njegova učešća u postupku, kao rezultat prijetnji, zastrašivanja ili sličnih radnji u vezi njegovog svjedočenja, ili svjedok koji smatra da postoji razuman temelj za bojazan da bi takva opasnost vjerovatno proistekla kao posljedica njegova svjedočenja.⁴¹ S druge strane, ugroženi svjedok je svjedok koji je ozbiljno tjelesno ili duševno povrijeđen okolnostima pod kojima je krivično djelo počinjeno ili koji pati od ozbiljnih duševnih poremećaja koji ga čine izuzetno osjetljivim ili dijete i maloljetnik.⁴² Najzad, zaštićeni svjedok je svjedok koji se ispituje prema odredbama ZZS BiH, i to u izuzetnim okolnostima, kada postoji očita opasnost za ličnu sigurnost svjedoka ili njegove porodice, pri čemu je opasnost toliko ozbiljna da postoje opravdani razlozi za vjerovanje da nije moguće tu opasnost umanjiti nakon što svjedok da iskaz, ili je vjerovatno da će se opasnost zbog davanja iskaza povećati.⁴³ Slijedom navedenog, zaključujemo da u izuzetnim okolnostima i svjedok pod prijetnjom i ugroženi svjedok mogu dobiti status zaštićenog svjedoka, što podrazumijeva ispitivanje prema odredbama ZZS BiH.

³⁹ Mjere zaštite propisane ZPZS BiH odnose se na programsku zaštitu svjedoka kao vid policijske, fizičko-tehničke zaštite, koja se osim svjedocima, pruža i njima bliskim licima, a čije trajanje nije vezano samo za krivični postupak, već se primjenjuje i prije, tokom, ali i nakon pravosnažnog okončanja krivičnog postupka (Dragović, S., *Program zaštite svjedoka u Bosni i Hercegovini*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, god. 53, 2/2019, str. 703). Naročito je bitno istaknuti da o primjeni programske zaštite svjedoka odlučuju posebni organi van krivičnog postupka, što je u smislu ZPZS BiH posebna Komisija za primjenu programa, u čijem sastavu su: sudija Krivičnog Suda BiH, tužilac Tužilaštva BiH i načelnik Odjeljenja za zaštitu svjedoka, koju na prijedlog Ministarstva sigurnosti BiH imenuje Vijeće ministara BiH. Prema tome, mjere propisane ZZS BiH čine opći okvir zaštite svjedoka u postupcima za sva krivična djela pred Sudom BiH, dok ZPZS BiH propisuje mjere zaštite samo za lica koja svjedoče u postupcima za zakonom određenu grupu krivičnih djela (član 3. stav 1. ZPZS BiH). O programskoj zaštiti svjedoka vidjeti više: Dragović, S., *op. cit.* u bilj. 39, str. 691–704.

⁴⁰ Pravilnik o zaštiti svjedoka pred Sudom BiH, dostupno na: https://sudbih.gov.ba/Content/Open/2894?n=Pravilnik_o_zastiti_svjedoka.pdf, pristupljeno 8. februara 2023.

⁴¹ Član 3. stav 1. ZZS BiH.

⁴² Član 3. stav 2. ZZS BiH.

⁴³ Član 14. ZZS BiH.

Mjere zaštite svjedoka propisane ZZS BiH odnose se na osiguranje psihološke, socijalne i stručne pomoći, red izvođenja dokaza na glavnom pretresu, ispitivanje svjedoka, svjedočenje putem tehničkih uređaja za prenos slike i zvuka, udaljšavanje optuženog, izuzetke od direktnog izvođenja dokaza, ograničenje prava optuženog i njegovog branitelja na pregled spisa i dokumentacije, dodatne mjere kojima se osigurava neotkrivanje identiteta, te saslušanje zaštićenih svjedoka.⁴⁴ Zakon određivanje navedenih mjera zaštite vezuje za princip postupnosti, propisujući da sud može odrediti one mjere zaštite svjedoka koje smatra potrebnim, uključujući i primjenu više mjera istodobno, pri čemu neće odrediti primjenu teže mjere ako se ista svrha može postići primjenom blaže mjere.⁴⁵

U osnovi, razlikujemo svjedoke kojima su određene mjere zaštite i zaštićene svjedoke, što implicira i postojanje dva različita režima zaštite. Naime, prvi režim zaštite odnosi se na svjedoke pod prijetnjom i ugrožene svjedoke kojima su, u ovisnosti od potrebe u konkretnom slučaju, određene različite mjere zaštite decidirano propisane odredbama od člana 6. do člana 13. ZZS BiH. Saslušanje ovih svjedoka odvija se neposredno, na glavnom pretresu. Tako se kao najčešća mjera zaštite određuje pseudonim, te čuvanje tajnim ličnih podataka svjedoka u određenom vremenskom periodu od pravosnažnosti odluke. U praksi to znači da se u toku postupka, na otvorenim sjednicama, ne koristi ime i prezime svjedoka, već pseudonim koji mu je dodijeljen, a koji se navodi i u zapisnicima sa ročišta, kao i sudskim odlukama. Sa ovim svjedocima u prvoj liniji postupaju službenici Državne agencije za istrage i zaštitu (SIPA), koji svjedoka dovode, a potom i predaju Odjeljenju za podršku svjedocima, odgovornom za pružanje podrške svjedocima u postupcima koji se vode pred Sudom BiH. Svjedok u praksi svoj identitet potvrđuje sudiji, odnosno predsjedniku vijeća, pri čemu se njegovi lični podaci pohranjuju uz zapisnik sa ročišta na kojem je svjedok svjedočio, i to u povjerljivom dijelu krivičnog spisa predmeta u trajanju određenom odlukom Suda. Drugi režim odnosi se na zaštićene svjedoke, kao svjedoke koji se ispituju u skladu sa odredbama od člana 14. do člana 23. ZZS BiH. Zaštićenog svjedoka, za razliku od svjedoka kojem su određene mjere zaštite, na posebnoj sjednici saslušavaju samo članovi Vijeća uz prisustvo zapisničara. U toku postupka se također koristi pseudonim koji je svjedoku dodijeljen, koji se navodi i u zapisniku sa ročišta kojeg potpisuju članovi Vijeća i zapisničar. Kako bi se osigurala posebna zaštita, taj zapisnik se, zajedno sa svim drugim podacima koji se odnose na zaštićenog svjedoka, čuva na posebnom mjestu, odvojeno od spisa krivičnog predmeta, gdje se osigurava dugotrajna pohrana.⁴⁶

Naprijed naznačenu mjeru određivanja pseudonima promatramo u kontekstu mjera koje se odnose na zaštitu identiteta, generalno propisanih u dva vida:

⁴⁴ Vidjeti: Glava II ZZS BiH.

⁴⁵ Član 4. ZZS BiH.

⁴⁶ Podaci o režimima zaštite svjedoka kojima su određene mjere zaštite i zaštićenih svjedoka izneseni su u skladu sa informacijama o praksi postupanja Suda BiH, koje su zaprimljeni od strane Ureda za odnose sa javnošću Suda BiH.

1. zaštita nekih ili svih ličnih podataka u fazi nakon podizanja optužnice, a najkasnije do davanja iskaza na glavnom pretresu i
2. zaštita ličnih podataka nakon davanja iskaza, a najkasnije 30 godina od pravosnažnosti odluke.

Dok se u prvom slučaju radi o zaštiti identiteta u situacijama kada bi otkrivanje nekih ili svih ličnih podataka svjedoka ili drugih pojedinosti doprinijelo otkrivanju istovjetnosti svjedoka i ozbiljno dovelo u opasnost svjedoka pod prijetnjom, u drugom slučaju riječ je o produženoj zaštiti koja je uzrokovana opravdanom bojazni da će se ozbiljno ugroziti lična sigurnost svjedoka ili njegove porodice ako se neki ili svi lični podaci svjedoka otkriju, te da će ta opasnost postojati i nakon davanja iskaza svjedoka. Naime, prva mjera je ustanovljena kao ograničene temeljnog prava optuženog i njegovog branitelja na pregledanje spisa i isprava, pri tome podrazumijevajući zaštitu nekih ili svih ličnih podataka tokom samog postupka, vodeći računa u svim etapama postupka o potrebi što ranijeg otkrivanja podataka. Otkrivanje potpunih podataka nužno je radi pripremanja odbrane za ispitivanje svjedoka, te je stoga propisano da navedeni podaci moraju biti otkriveni najkasnije u vrijeme kada svjedok daje iskaz na glavnoj raspravi.⁴⁷ Ipak, cijeneći da je u pojedinim situacijama opasnost po svjedoka trajnijeg karaktera, zakonodavac kao iznimnu, dodatnu mjeru propisuje neotkrivanje identiteta svjedoka za vrijeme za koje se odredi da je to potrebno, a najduže 30 godina od pravosnažnosti odluke. U tom smislu, prilikom primjene navedene mjere zaštite, identitet se ne otkriva ni za vrijeme davanja iskaza svjedoka. Naime, sud može, u slučaju kada procijeni da postoji takva opasnost, odlučiti da nakon ispitivanja stranaka i branitelja identitet svjedoka ne bude otkriven na način da će dozvoliti svjedoku svjedočenje iza skrivajuće prepreke ili pak upotrebom elektronskih uređaja za promjenu glasa ili slike, odnosno i slike i glasa svjedoka upotrebom tehničkih uređaja za prijenos slike i zvuka.⁴⁸

Naprijed naznačena iznimnost u primjeni ove mjere refleksija je garancija koje proizilaze iz prava na pravično suđenje optuženog, prava na suočavanje, kao i prava na unakrsno ispitivanje svjedoka. Kako je mjera neotkrivanja identiteta suprotstavljena pravu na osporavanje iskrenosti i tačnosti iskaza svjedoka, sud treba voditi računa o proporcionalnosti između vrste zaštitne mjere i ozbiljnosti zastrašivanja svjedoka.⁴⁹

⁴⁷ Član 12. stav 8. ZZZ BiH.

⁴⁸ Član 13. stav 2. ZZZ BiH.

⁴⁹ U literaturi se navodi da u slučaju primjene navedene mjere odbrana ne može utvrditi vezu sa optuženim koja može biti razlog pristranog stava, izvor znanja, povijest bolesti, pitanje ranije kažnjivosti, profila ličnosti itd. Vidjeti više: Poslovnik o primjeni mjera zaštite svjedoka u Općinskom sudu u Bosanskoj Krupi (priručnik sa komentarom), Općinski sud u Bosanskoj Krupi, Bosanska Krupa 2013, str. 20.

4.2. Zaštita svjedoka u materijalnom krivičnom pravu

Promatrajući odredbe Krivičnog zakona BiH (dalje u tekstu: KZ BiH)⁵⁰ zapažamo da zakonodavac pridaje posebnu pažnju zaštiti svjedoka u krivičnom postupku, na što ukazuje i postojanje krivičnopravne zaštite svjedoka ustanovljene propisivanjem krivičnih djela Sprečavanje dokazivanja⁵¹, Povreda tajnosti postupka⁵² i Otkrivanje identiteta zaštićenog svjedoka⁵³.

Krivičnim djelom Sprečavanje dokazivanja predviđeno je kažnjavanje onoga ko:

1. svjedoka ili vještaka u sudskom, prekršajnom, upravnom ili disciplinskom postupku pred institucijama BiH, silom, prijetnjom ili drugim oblikom prisile, ili obećanjem poklona ili kakve druge koristi navede na lažan iskaz. Za navedeni oblik zapriječena je kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina,⁵⁴
2. s ciljem da spriječi ili znatno oteža dokazivanje u sudskom, prekršajnom, upravnom ili disciplinskom postupku pred institucijama BiH, sakrije, ošteti, uništi ili učini neupotrebljivim tuđi predmet ili ispravu koja služi dokazivanju. Za navedeni oblik zapriječena je novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine.⁵⁵

Krivičnim djelom Povreda tajnosti postupka predviđeno je kažnjavanje onoga ko:

1. neovlašteno drugom otkrije činjenicu ili sredstvo koje sadrži informaciju i u čiji je posjed došao iz istražnog, sudskog, prekršajnog ili upravnog postupka pred institucijama BiH, a što se po zakonu ne smije objaviti ili je odlukom Suda BiH ili od strane ovlaštenog lica označeno kao tajni podatak. Za navedeni oblik zapriječena je kazna zatvora do tri godine,⁵⁶
2. neovlašteno objavi, posreduje u objavljivanju, omogući objavljivanje ili učini dostupnim ono što je saznao iz sudskog, prekršajnog, upravnog ili disciplinskog postupka pred institucijama BiH, a što se po zakonu ne smije objaviti ili je odlukom Suda BiH ili drugog nadležnog organa ili institucije BiH proglašeno tajnim. Za navedeni oblik zapriječena je kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina.⁵⁷

Krivičnim djelom Otkrivanje identiteta zaštićenog svjedoka inkriminirane su različite radnje u vezi sa otkrivanjem identiteta zaštićenog svjedoka, pri čemu su pojedini oblici počinjenja predviđeni kao opće inkriminacije, koje može počinuti

⁵⁰ Krivični zakon BiH, Službeni glasnik BiH, br. 3/2003, 32/2003 - ispr., 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015, 35/2018, 46/2021 i 31/2023.

⁵¹ Član 236. KZ BiH.

⁵² Član 237. KZ BiH.

⁵³ Član 240. KZ BiH.

⁵⁴ Član 236. stav 1. KZ BiH.

⁵⁵ Član 236. stav 2. KZ BiH.

⁵⁶ Član 237. stav 1. KZ BiH.

⁵⁷ Član 237. stav 2. KZ BiH.

bilo ko, dok su drugi predviđeni u vidu *delicta propria*, za čije počinjenje je nužno formalno svojstvo sudija Suda BiH ili drugog službenog lica. Tako su kao opće inkriminacije propisane:

1. saopštavanje, predaja ili preduzimanje druge radnje s ciljem otkrivanja podataka o identitetu ili informacija koje mogu dovesti do otkrivanja identiteta lica koje je pružilo dokaz ili treba pružiti dokaz pred institucijama BiH, a koje se po zakonu ne smiju objaviti ili su odlukom Suda BiH ili od strane ovlaštenog lica proglašene tajnim podacima. Za ovaj oblik počinjenja zapriječena je kazna zatvora od tri mjeseca do tri godine,⁵⁸
2. neovlašteno objavljivanje, posredovanje u objavljivanju, omogućavanje objavljivanja ili činjenje dostupnim podataka ili informacija. Za ovaj oblik počinjenja zapriječena je kazna zatvora od šest mjeseca do pet godina,⁵⁹
3. prenošenje ili činjenje dostupnim neobjavljenih otkrivenih podataka ili informacija do kojih lice slučajno dođe, pri tome znajući za njihovu prirodu. Za ovaj oblik počinjenja zapriječena je novčana kazna ili kazna zatvora do jedne godine,⁶⁰
4. neotkrivanje izvora ili načina saznanja podataka ili informacija na zahtjev nadležnog organa. Za ovaj oblik počinjenja zapriječena je kazna zatvora od jedne do osam godina, odnosno novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine.⁶¹

S druge strane, ova inkriminacija propisana je i u vidu *delicta propria*, kojom se inkriminira sudija Suda BiH ili drugo službeno lice koje neovlaštenom licu učini dostupnim naprijed naznačene podatke ili informacije, u kojem slučaju će se kazniti kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.⁶²

5. OBEZBJEĐENJE KONTINUITETA MJERA ZAŠTITE U PARNIČNOM POSTUPKU?

Dugo vremena problematizirao se status svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka, odnosno zaštićenih svjedoka i u kasnijem parničnom postupku, do kojeg dolazi u situacijama kada se svjedok, kao oštećeni koji ima i određeni imovinskopravni zahtjev, opredijeli za traženje pravne zaštite u parničnom postupku,⁶³ ili pak kada sud u krivičnom postupku uputi oštećenog da svoj imovinskopravni zahtjev ostvari

⁵⁸ Član 240. stav 1. KZ BiH.

⁵⁹ Član 240. stav 3. KZ BiH.

⁶⁰ Član 240. stav 4. KZ BiH.

⁶¹ Član 240. stav 5. i 6. KZ BiH.

⁶² Član 240. stav 2. KZ BiH.

⁶³ Kako je načelo dispozitivnosti osnovno načelo parničnog postupka, oštećenom pripada pravo izbora u traženju pravne zaštite, tj. oštećeni odlučuje da li će svoj imovinskopravni zahtjev pridružiti raspravljanju i odlučivanju o postojanju krivičnog djela i krivične odgovornosti, ili će pokrenuti samostalni parnični postupak.

u parničnom postupku⁶⁴. U principu, radi se o potrebi osiguranja kontinuiteta zaštite koju je to lice uživalo i u samom krivičnom postupku za krivično djelo usljed kojeg je i nastao imovinskopravni zahtjev. Obzirom da se radi o postupku koji proizilazi iz iste krivične stvari, odnosno građanskopravno promatrano istog štetnog događaja, odsustvom kontinuiteta zaštite svjedoka izgubio bi se i smisao mjera zaštite određenih u krivičnom postupku. Tako razlozi koji iziskuju određivanje mjera zaštite u krivičnom postupku ne prestaju samim okončanjem krivičnog postupka, već postoje i po njegovom okončanju.

Tradicionalno zakoni o parničnom postupku ne sadrže odredbe o zaštiti svjedoka, što je uvjetovano samom prirodom građanskopravnih sporova o kojima se raspravlja i odlučuje u parničnom postupku. No u parničnim postupcima oslonjenim na ranije vođeni krivični postupak, delikatna priroda imovinskopravnskopravnog zahtjeva koji je u osnovi nastao učinjenjem krivičnog djela, dovela je do promišljanja o preslikavanju određenih rješenja iz krivičnog pravosuđa u građansko pravosuđe. Kako slijedi iz naprijed navedenih izlaganja, u krivičnom pravosuđu ZZS BiH pruža mogućnost zaštite identiteta čuvanjem povjerljivosti ličnih podataka svjedoka čak i do 30 godina nakon pravosnažnosti presude krivičnog suda. Međutim, u praksi nastaje problem u slučaju kada je svjedok, koji je uživao mjere zaštite propisane ZZS BiH, upućen da svoj imovinskopravni zahtjev ostvari u parničnom postupku, pri čemu je, u cilju pokretanja tog postupka, primoran otkriti svoj identitet. Dakle, radilo bi se o svjedoku koji formalnopravno i dalje uživa zaštitu, ali čiji je domet ograničen na krivično pravosuđe.

Naime, već samo iniciranje parničnog postupka na koji je oštećeni upućen iziskuje otkrivanje njegovog identiteta, obzirom da odredbe zakona o parničnom postupku kao jedan od konstitutivnih elemenata tužbe propisuju određenost identiteta tužitelja.⁶⁵ Dakle, sam izostanak ličnih podataka tužitelja činio bi tužbu nedopuštenom i vodio bi njenom odbacivanju. Stoga je nužno izmjenama parničnog zakonodavstva naglasiti opredijeljenost potrebi zaštite određenih kategorija, odnosno preslikati model zaštite iz krivičnog pravosuđa u građansko pravosuđe, te time omogućiti kontinuitet izrečenih mjera zaštite. Takva promišljanja su naročito opravdana obzirom da je jedini mehanizam posredne zaštite oštećenog u parničnom postupku isključenje javnosti, koje u ovom slučaju ne bi bilo dostatno, obzirom da

⁶⁴ U slučaju da sud u krivičnom postupku donese oslobađajuću presudu, u pogledu ostvarenja imovinskopravnog zahtjeva uputit će oštećenog da svoja prava ostvaruje u parničnom postupku, jer sud tužitelja može odbiti sa dejstvom pravosnažnosti samo u parničnom postupku, kao postupku koji predstavlja redovni put raspravljanja i odlučivanja o imovinskopravnom zahtjevu.

⁶⁵ Tako primjerice ZPP BiH u članu 274. stav 2. propisuje da svi podnesci, a samim tim i tužba, trebaju sadržavati sve ono što je potrebno da bi se u vezi s njima moglo postupiti. Navedeno podrazumijeva da tužba treba sadržavati oznaku suda, ime i prezime, odnosno naziv pravne osobe, prebivalište ili boravište, odnosno sjedište stranaka, njihovih zakonskih zastupnika i punomoćnika, ako ih imaju, predmet spora, sadržaj izjave i potpis podnositelja.

se isključenje javnosti ne odnosi na stranke, a upravo će se oštećeni u kasnijem parničnom postupku najčešće naći u poziciji same stranke, tj. tužitelja.⁶⁶

Slijedom navedenog, i sama je praksa dugo vremena suočena sa problemom ostvarivanja imovinskopravnog zahtjeva u slučajevima kada su oštećenom krivičnim djelom određene mjere zaštite identiteta u krivičnom postupku. U cilju njegovog prevazilaženja, vremenom su se razvili različiti načini postupanja. Sa aspekta pravosuđa, ali i oštećenog, najprihvatljivije rješenje je odlučivanje o imovinskopravnom zahtjevu u krivičnom postupku, gdje oštećeni svakako uživa mjere zaštite identiteta. U tom smislu Tužilaštvo BiH je razvilo praksu da tužioc, paralelno sa sprovođenjem istrage, aktivnije prikupljaju i dokaze na osnovu kojih bi bilo moguće podnijeti konkretiziran prijedlog za rješavanje imovinskopravnog zahtjeva, a sve kako bi se potaklo donošenje odluke o imovinskopravnom zahtjevu u krivičnom postupku.⁶⁷

Međutim, u situacijama kada nema osnova za odlučivanje o imovinskopravnom zahtjevu u krivičnom postupku, kao jedino rješenje i dalje ostaje pokretanje parničnog postupka, što pak iziskuje iznalaženje posebnog modusa za prevazilaženje problema zaštite identiteta oštećenog. Zaštita identiteta tužitelja u parničnom postupku bila je posredno osigurana kroz *de facto* praksu, koju su usljed nedostatka adekvatne zakonske regulative uspostavili punomoćnici oštećenih,⁶⁸ a zatim podržali sudovi. Tragajući za najboljim rješenjem praksa je i sama vremenom pretpila određene promjene. Pri tome je potrebno imati na umu da je u osnovi ovih rješenja bila nužnost ukidanja mjera zaštite identiteta za potrebe pokretanja i vođenja parničnog postupka.

Prvobitno rješenje podrazumijevalo je da se tužba podnosi pod imenom i prezimenom stranaka, pri čemu je zaštita identiteta bila zajamčena na način da se tužba sa punomoći dostavljala u zapečaćenoj koverti, uz propratni akt u kojem je tužitelj označen samo sa pseudonimom. Taj propratni akt u pravilu je sadržavao i zahtjev za isključenje javnosti, kao i rješenje suda kojim se ukidaju mjere zaštite za potrebe parničnog postupka. Tokom 2018/2019. godine praksa postupanja u ovim slučajevima je djelimično modificirana na način da se tužba dostavlja sudu pod pseudonimom, bez punomoći i dokumentacije iz koje bi se eventualno mogao otkriti identitet tužitelja, nakon čega slijedi zahtjev sudu koji je odredio mjere zaštite za ukidanje tih mjera za potrebe vođenja parničnog postupka. Na taj način se istovremeno sud koji je odredio mjere zaštite obavještava da je pokrenut postupak i pred kojim sudom, te pod kojim brojem se postupak vodi, što ujedno ima za cilj opravdati interes za ukidanje zaštitnih mjera. Nakon što taj sud donese rješenje

⁶⁶ *Utrka s vremenom, Napredak i izazovi u provođenju Državne strategije za rad na predmetima ratnih zločina Bosne i Hercegovine*, Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi, Misija u Bosni i Hercegovini, Sarajevo 2022, str. 41.

⁶⁷ Konjić-Dragović, L.; Kajganić, M., *Ostvarivanje prava na imovinsko-pravni zahtjev sa posebnim osvrtom na praksu Suda BiH i svjedoke kojima su određene mjere zaštite*, Pravna misao: časopis za pravnu teoriju i praksu, god. 49, 11-12/2018, str. 87.

⁶⁸ Podaci o navedenoj praksi pribavljeni su metodom intervjua sa advokatom Homorac Amerom i advokaticom Homorac Dženitom.

kojim se ukidaju mjere zaštite, isto dostavlja neposredno postupajućem sudiji u parničnom postupku, zajedno sa podacima o identitetu tužitelja. Time je omogućeno provođenje parničnog postupka uz poštivanje zaštite identiteta oštećenog.

5.1. Zakonodavne aktivnosti u vezi sa obezbjeđenjem kontinuiteta zaštite

Izostanak odgovarajuće zakonodavne regulative o zaštiti oštećenog u parničnom postupku prepoznat je kao naročito zabrinjavajući problem u praksi pred svim sudovima u BiH, te je stoga primarna intencija zakonodavca bila da se u sve zakone o parničnom postupku u BiH implementiraju odredbe o mjerama zaštite identiteta. Ovo pitanje prepoznato je čak i od strane međunarodnih tijela, što dodatno produbljuje i podcrtava važnost uređenja položaja oštećenog u kasnijim parničnim postupcima. Tako je još u martu 2017. godine Komitet za ljudska prava Ujedinjenih nacija, promatrajući položaj žrtava torture i seksualnog nasilja, izrazio zabrinutost zbog činjenice da većina žrtava koje traže naknadu štete u okviru parničnog postupka nemaju odgovarajuću zaštitu identiteta, zatraživši od BiH da hitno sprovede neophodne zakonske i praktične mjere koje bi osigurale efikasne pravne lijekove.⁶⁹ Nadalje, u decembru 2017. godine Pododbor za pravosuđe, slobodu i sigurnost između Evropske Unije i BiH svojim preporukama također upućuje na nužnost izmjena svih zakona o parničnom postupku vezano za mjere zaštite identiteta.⁷⁰ Ovo pitanje naglasila je i Revidirana državna strategija za rad na predmetima ratnih zločina iz 2018. godine, gdje se kao jedna od mjera predviđa unapređenje normativnog okvira za ostvarivanje imovinskopravnih zahtjeva u parničnom postupku kada se u ulozi lica koja pokreću parnični postupak javljaju svjedoci pod mjerama zaštite.⁷¹ Najzad, na navedeni problem kontinuirano su ukazivali Misija OSCE-a u BiH, TRIAL International, kao i različita udruženja žrtava.⁷² Međutim, zbog specifičnosti zakonodavnih procesa ovi napori rezultirali su samo dopunama ZPP BiH.

Dijelom je i specifičnost predmeta koji se procesuiraju pred Sudom BiH učinila prioritarnim rješavanje pitanja obezbjeđenja kontinuiteta zaštite prije svega na državnom nivou.⁷³ Naime, Sud BiH je nadležan za krivična djela propisana KZ

⁶⁹ Prijedlog Zakona o dopunama Zakona o parničnom postupku pred Sudom BiH, str. 7, dostupno na: <https://www.parlament.ba/session/GetOwisDocument?id=140647>, pristupljeno 5. januara 2023.

⁷⁰ *Loc. cit.*

⁷¹ Vidjeti: Revidirana državna strategija za rad na predmetima ratnih zločina, 2018.

⁷² Vidjeti: *Utrka s vremenom ...*, *op. cit.* u bilj. 66.; *Obeštećenje preživjelih u okviru krivičnih postupaka: perspektive sa terena*, Trial International, Sarajevo 2016.

⁷³ Tako se kao naročito problematično ističe pitanje zaštite žrtava seksualnog nasilja počinjenog u oružanom sukobu, a koje ostvaruju imovinskopravni zahtjev u parničnom postupku. Naime, žrtvama seksualnog nasilja koje su davale iskaz pred Sudom BiH nerijetko su u krivičnim predmetima dodijeljene mjere zaštite, uključujući i one koje se odnose na zaštitu njihovog identiteta, što u prvom redu podrazumijeva određivanje pseudonima. Međutim, te mjere važile su samo u krivičnom postupku.

BiH,⁷⁴ drugim zakonima BiH, ali i za druga krivična djela propisana entitetskim krivičnim zakonima, odnosno Krivičnim zakonom Brčko distrikta BiH, uz ispunjenje zakonom propisanih uslova vezanih za težinu posljedica tih krivičnih djela.⁷⁵ Krivično odjeljenje Suda BiH sastoji se od tri odjela, specijalizirana za ratne zločine (Odjel I), organizovani kriminal, privredni kriminal i korupciju (Odjel II), te za sva ostala krivična djela iz nadležnosti Suda BiH (Odjel III).⁷⁶ U situaciji kada iz ovih krivičnih dijela proistekne i imovinskopravni zahtjev, on se raspravlja u samom krivičnom postupku, ili pak pred parničnim odjeljenjem istog suda, kao što je naprijed i naznačeno.⁷⁷

Naprijed navedeno rezultiralo je dopunama ZPP BiH⁷⁸, kojima je u dijelu IV, kojim su propisani posebni postupci, dodata nova glava XXVIIIa, pod nazivom „Postupak u parnicama povodom ostvarivanja prava lica kojima su određene mjere u cilju zaštite identiteta“. Prema obrazloženju, ovim dopunama se licima koja su svjedočila pod mjerama zaštite u krivičnom postupku, u cilju osiguranja kontinuirane i konzistentne zaštite identiteta nastoji pružiti zaštita i u naknadno pokrenutom parničnom postupku. Na taj način prepoznata je potreba za usaglašavanjem ZPP BiH sa ZZS BiH, budući da bi odsustvo takve zaštite u parničnom postupku lišilo suštine odredbe zakonskih rješenja o zaštiti svjedoka u krivičnom postupku i rezultiralo pravnom nesigurnošću i grubim kršenjem prava žrtve.⁷⁹ Štaviše, odsustvo ovakvog vida zaštite dovelo bi do reviktimizacije i retraumatizacije onih lica koja su svjedočila pod mjerama zaštite u krivičnom postupku. Upravo u ovom domenu, odredbe ZPP BiH predstavljaju pionirski poduhvat kojim su prvi put na našim prostorima, pa čak i šire, u građanskom pravosuđu parničnim zakonodavstvom

⁷⁴ Posebnim dijelom KZ BiH propisana su: Krivična djela protiv slobode i prava čovjeka i građanina (glava XV), krivična djela protiv integriteta BiH (glava XVI), krivična djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom (glava XVII), krivična djela protiv privrede i jedinstva tržišta te krivična djela iz oblasti carina (glava XVIII), krivična djela korupcije i krivična djela protiv službene i druge odgovorne funkcije (glava XIX), krivična djela protiv pravosuđa (glava XX), krivična djela povrede autorskih prava (glava XXI), krivična djela protiv Oružanih snaga BiH (glava XXII), dogovor, pripremanje, udruživanje i organizovani kriminal (glava XXIII).

⁷⁵ Prema članu 7. stav 2. Zakona o Sudu BiH (Službeni glasnik BiH, br. 49/2009 - prečišćen tekst, 74/2009 - ispravka i 97/2009), Sud BiH je nadležan za krivična djela utvrđena zakonima Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine kada ta krivična djela:

a) ugrožavaju suverenitet, teritorijalni integritet, političku nezavisnost, nacionalnu sigurnost i međunarodni subjektivitet Bosne i Hercegovine;

b) mogu imati ozbiljne reperkusije ili štetne posljedice na privredu Bosne i Hercegovine, ili mogu izazvati druge štetne posljedice za Bosnu i Hercegovinu ili mogu izazvati ozbiljnu ekonomsku štetu ili druge štetne posljedice izvan teritorije datog entiteta ili Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine.

⁷⁶ Član 14. stav 1. Zakona o Sudu BiH.

⁷⁷ Govoreći o učestalosti određivanja mjera zaštite, kao i isticanja imovinskopravnog zahjeva u praksi Suda BiH, značajno je istaći da, prema podacima kojima raspolaže Sud BiH, a koji se odnose na predmete ratnih zločina (što je ujedno i jedina evidencija ove prirode koju Sud BiH vodi), u navedenim predmetima je u referentnom periodu od 2016. do 2022. godine pod mjerama zaštite svjedočilo 719 svjedoka, te je u istom referentnom periodu imovinskopravni zahtjev u krivičnom postupku postavljen u 24 krivična predmeta.

⁷⁸ Zakon o dopunama Zakona o parničnom postupku pred Sudom BiH, Službeni glasnik BiH, broj 34/21.

⁷⁹ Vidjeti više: Prijedlog Zakona o dopunama Zakona o parničnom postupku pred Sudom BiH, *op. cit.* u bilj. 69.

implementirane odredbe o zaštiti lica koja su svjedočila pod mjerama zaštite u krivičnom postupku. Naime, analiza zakona o parničnom postupku u zemljama regiona dovodi do zaključka o nepostojanju odredbi kojima se obezbjeđuje kontinuitet zaštite u kasnijem parničnom postupku.

Međutim, ovaj problem nije ograničen samo na postupke koji se provode pred Sudom BiH, već predstavlja generalni problem u praksi pred svim sudovima u BiH. Na to, između ostalog, ukazuju i sami zakoni o zaštiti svjedoka, koji pored državnog, postoje i na entitetskim nivoima, kao i na nivou Brčko distrikta BiH. Prioritetno propisivanje odgovarajućih mjera zaštite licima u kasnijem parničnom postupku pred Sudom BiH, svoj *ratio*, prije svega, ima u prirodi krivičnih dijela koja se procesuiraju pred Sudom BiH. Ipak, navedeno ne umanjuje potrebu za istovjetnim dopunama i na entitetskim, odnosno nivou Brčko distrikta BiH, obzirom da se nesumnjivo u praksi svih sudova javljaju predmeti čija specifičnost iziskuje osiguranje kontinuiteta procesnih mjera zaštite oštećenog u naknadnom parničnom postupku, zbog čega i u njima dolazi do primjene naprijed naznačene *de facto* prakse. Mišljenja smo da bi i u pogledu parničnih postupaka na entitetskom i nivou Brčko distrikta BiH trebalo slijediti logiku zakonodavca prisutnu već u samoj činjenici postojanja odgovarajućih zakona o zaštiti svjedoka na entitetskim i nivou Brčko distrikta BiH, te uvrstiti odgovarajuće dopune koje će u konačnici obezbijediti kontinuitet zaštite, ali istovremeno i dovesti u ravnopravan položaj lica koja svjedoče pred sudovima u BiH generalno. Naime, sve dok potreba za zaštitom svjedoka postoji u krivičnom postupku na svim nivoima, smatramo da i u naknadnom parničnom postupku treba osigurati adekvatan nastavak takve zaštite. U prilog navedenog govori i činjenica da će u situacijama kada se o imovinskopravnom zahtjevu raspravlja u krivičnom postupku svjedok uživati odgovarajuće mjere zaštite, dok bi u slučaju da se o istom tom zahtjevu raspravlja u parničnom postupku izostala takva zaštita, ukoliko se ne osigura njen kontinuitet. Dakle, sama činjenica da se usljed određenih okolnosti o imovinskopravnom zahtjevu proizašlom iz krivičnog djela raspravlja u parničnom postupku, ne smije biti razlogom izostanka adekvatne zaštite koju je oštećeni uživao pod okriljem krivičnog pravosuđa.

Štaviše, na ovom mjestu je nužno istaći da bi isti *ratio* trebalo slijediti i u eventualnom kasnijem izvršnom postupku do kojeg dolazi u slučaju potrebe za prinudnim ostvarenjem odluka donesenih u parničnom postupku. Naime, jednako kao što je tužitelj u parničnom postupku istupao pod pseudonimom, potreba njegove pravne zaštite to iziskuje i u izvršnom postupku, te bi stoga tužitelju kao tražitelju izvršenja trebalo i u tom postupku obezbijediti kontinuitet zaštite. Analogno odnosu krivičnog i parničnog postupka, gdje bi izostanak odgovarajuće zaštite u parničnom postupku lišio smisla ranije pruženu zaštitu, i u slučaju eventualnog izvršnog postupka ova zaštita izgubila bi smisao ukoliko se tužitelju kao tražitelju izvršenja ne pruži mogućnost podnošenja prijedloga za izvršenje pod pseudonimom. Osim toga, treba imati na umu, da jednako kao i u parničnom postupku, i u izvršnom postupku je u praksi, u nedostatku zakonskog rješenja, uspostavljen jednak model *de facto* zaštite identiteta (vidjeti *supra* u dijelu 4).

6. POSTUPAK U PARNICAMA POVODOM OSTVARIVANJA PRAVA LICA KOJIMA SU ODREĐENE MJERE S CILJEM ZAŠTITE IDENTITETA

Općim dijelom zakona o parničnom postupku propisana su pravila za postupanje u parnicama u kojima se odlučuje o tipičnim imovinskopravnim sporovima i koja su kao takva adekvatna za ostvarivanje pravne zaštite onih subjektivnih građanskih prava koja po svojim osobinama ne odstupaju od prosjeka.⁸⁰ Međutim, postoje određeni sporovi u kojima opća procesna pravila ne bi bila prikladan instrument za pružanje pravne zaštite, obzirom na njihova specifična svojstva koja iziskuju posebna procesna pravila. Naime, radi se o potrebi prilagođavanja postupka novim zahtjevima u vršenju sudske funkcije, odnosno dovođenju postupka u sklad sa promijenjenim potrebama u vršenju sudske funkcije.⁸¹ Prilikom propisivanja posebnih postupaka, zakonodavac je tako vođen različitim pravno-političkim razlozima, među kojima se naročito ističu: hitnost u postupanju, zaštita posebnih interesa pojedinih učesnika u postupku, potreba za ostvarenjem većih garancija za pravilno ostvarivanje pravne zaštite, specifična priroda pojedinih učesnika u postupku, specifične karakteristike predmeta spora itd.⁸²

Odredbe o postupku u parnicama povodom ostvarivanja prava lica kojima su određene mjere s ciljem zaštite identiteta propisane su u četvrtom dijelu ZPP BiH, čime su svrstane u posebne parnične postupke. Naime, četvrti dio ZPP BiH sadrži odredbe o postupku u parnicama iz radnih odnosa, postupku u parnicama zbog smetanja posjeda, postupku u sporovima male vrijednosti, a od posljednjih dopuna ZPP BiH iz 2021. godine i odredbe o postupku u parnicama povodom ostvarivanja prava lica kojima su određene mjere s ciljem zaštite identiteta. Dok se u osnovi propisivanja „tradicionalnih“ posebnih parničnih postupaka nalaze razlozi, ili u društvenom značaju samog spora koji se uređuje posebnim postupkom, ili u posebnom materijalnom odnosu koji je predmet spora, ili pak u potrebi da se sudska odluka donese hitno i po jednostavnijoj proceduri,⁸³ u osnovi propisivanja novog postupka u parnicama povodom ostvarivanja prava lica kojima su određene mjere zaštite identiteta je potreba da se osigura kontinuitet zaštite određenog lica u postupcima pred sudom. Naime, potreba za posebnim pravilima u ovom postupku uvjetovana je prije svega, specifičnošću okolnosti u kojima je nastao imovinskopravni zahtjev, zatim činjenicom da se o događaju iz kojeg je proistekao imovinskopravni zahtjev raspravljalo u krivičnom postupku, gdje je oštećeni kao svjedok uživao određene mjere zaštite identiteta, i na kraju, samim zahtjevom za obezbjeđenjem kontinuiteta zaštite u kasnijem parničnom postupku. Time se ovaj

⁸⁰ Triva, S., *op.cit.* u bilj. 12, str. 605.

⁸¹ Čalija, B.; Omanović, S., *op. cit.* u bilj. 19, str. 303.

⁸² Vidjeti: Omanović, S., *op. cit.* u bilj. 19, str. 303; Triva, S., *op.cit.* u bilj. 12, str. 605–606; Poznić, B.; Rakić-Vodinelić, V., *op. cit.* u bilj. 17, str. 439–440; Jakšić, A., *Gradansko procesno pravo*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu / Službeni glasnik, Beograd 2008, str. 591.

⁸³ Čizmić, J., *Komentar zakona o parničnom postupku*, Privredna štampa, Sarajevo 2016, str. 1189.

novi postupak izdvojio u kategoriju posebnih postupaka u kojima specifična priroda stranaka u postupku iziskuje posebni tretman pri rješavanju njihovih parnica.⁸⁴

Iz samog naslova glave XXVIIIa koji glasi „Postupak u parnicama povodom ostvarivanja prava lica kojima su određene mjere s ciljem zaštite identiteta“ proizilazi da se odredbe tog dijela odnose na procesnu situaciju u kojoj oštećeni krivičnim djelom, kojem su u krivičnom postupku određene mjere zaštite identiteta, u kasnijem parničnom postupku u svojstvu tužitelja traži pravnu zaštitu, odnosno ustaje sa tužbom radi ostvarenja imovinskopravnog zahtjeva. Ovim odredbama je i u parničnom postupku osiguran jednak nivo zaštite licima koje su kao zaštićeni svjedoci, odnosno svjedoci pod prijetnjom i ugroženi svjedoci, uživali mjere zaštite identiteta u krivičnom postupku.⁸⁵

Ukoliko ne postoje posebne odredbe, ZPP BiH propisuje da će se u parnicama povodom ostvarivanja prava lica koje ima svojstvo svjedoka pod prijetnjom i ugroženog svjedoka primjenjivati ostale odredbe ovog zakona.⁸⁶ Naprijed navedeno, naime, odgovara opštem pravilu da se u posebnim postupcima odredbe opštih procesnih pravila primjenjuju samo ukoliko nisu derogirane odredbama posebnih postupaka, prema općem pravnom načelu *Lex specialis derogat legi generali*.⁸⁷ Prema tome, odredbe opšteg dijela ZPP BiH primjenit će se supsidijarno i u postupku u parnicama povodom ostvarivanja prava lica kojima su određene mjere s ciljem zaštite identiteta, i to onda kada data situacija nije propisana odredbama ovog posebnog postupka, odnosno ukoliko u pravilima za ovaj postupak nema specifičnih propisa koji reguliraju na drugačiji način sadržaj i djelovanje pojedinih općih procesnih institucija.⁸⁸

Suština osiguranja kontinuiteta zaštite oštećenog krivičnim djelom u parničnom postupku ogleda se u odstupanju od opštih pravila koja se odnose kako na sadržinu tužbe kojom oštećeni u svojstvu tužitelja incira parnični postupak, tako i na sve ostale podneske, pa i na samu presudu. Prema tome, u parnici povodom ostvarivanja prava lica koje ima svojstvo svjedoka pod prijetnjom i ugroženog svjedoka ne primjenjuju se odredbe ZPP BiH kojima se određuje obavezan sadržaj tužbe, podnesaka i presude u smislu navođenja imena i prezimena, prebivališta ili boravišta, te drugih podataka koji otkrivaju identitet tužitelja.⁸⁹ Umjesto navođenja potpunih podataka kojima se otkriva identitet, tužilac se tokom cijelog parničnog postupka označava onim pseudonimom koji mu je ranije određen u krivičnom postupku, što uključuje sve podneske, odluke suda, zapisnike i dokumente koji budu korišteni tokom postupka.⁹⁰

⁸⁴ *Loc. cit.*

⁸⁵ Član 366. b ZPP BiH.

⁸⁶ Član 366. a ZPP BiH.

⁸⁷ Čalija, B.; Omanović, S., *op. cit.* u bilj. 19, str. 303.

⁸⁸ Poznić, B.; Rakić-Vodinečić, V., *op. cit.* u bilj. 17, str. 440; Triva, S., *op.cit.* u bilj. 12, str. 605. Također vidjeti i: Jakšić, A., *op. cit.* u bilj. 82, str. 591.

⁸⁹ Član 366. c stav 1. ZPP BiH.

⁹⁰ Član 366. c stav 2. ZPP BiH.

Tako se u pogledu tužbe za ostvarivanje prava lica koje ima svojstvo svjedoka pod prijetnjom i ugroženog svjedoka propisuje da se ista podnosi pod pseudonimom ranije određenim u krivičnom postupku.⁹¹ Pri tome se u prilogu tužbe, u odvojenoj kovrti koja je zapečaćena i koju otvara postupajući sudija, dostavlja rješenje suda kojim su određene i izmijenjene mjere zaštite identiteta, te povjerljiv prilog u kojem su navedeni lični podaci tužitelja.⁹² Osim toga, propisano je da u ovakvim procesnim situacijama tužitelja tokom cijelog postupka mora zastupati advokat kao punomoćnik.⁹³

Najzad, ZPP BiH propisuje da svi učesnici u postupku, kao i službena lica koja u toku obavljanja svojih službenih ili profesionalnih dužnosti saznaju povjerljive podatke u pogledu identiteta tužitelja, uključujući i vještaka, imaju obavezu čuvanja tajne o tim podacima, u skladu s odredbama Krivičnog zakona (vidjeti *supra* u dijelu 3. 2.).⁹⁴

Pored odredbi koje se odnose na zaštitu lica koje se pojavljuje u ulozi tužitelja u parničnom postupku, ZPP BiH sadrži i odredbe o zaštiti identiteta lica koja se u parničnom postupku pojavljuju u svojstvu umješača, odnosno svjedoka, a kojima su prethodno u krivičnom postupku također bile određene takve mjere. Tako Zakon propisuje da se odredbe posebnog postupka primjenjuju i na umješača, ako je to lice u toku krivičnog postupka imalo određene mjere zaštite identiteta.⁹⁵ Pored toga, ukoliko se u toku dokaznog postupka kao svjedok poziva lice koje je u toku krivičnog postupka imalo određene mjere zaštite identiteta, sud će od krivičnog suda koji je ranije odredio mjere zaštite identiteta pribaviti rješenje o izmjenama mjera zaštite identiteta, te povjerljivi prilog u kojem su navedeni lični podaci svjedoka.⁹⁶

6.1. Usklađenost novih izmjena ZPP BiH sa općim principima građanskog parničnog postupka

Iako propisivanje posebnog postupka u parnicama povodom ostvarivanja prava lica kojima su određene mjere s ciljem zaštite identiteta predstavlja značajan korak u pravcu obezbjeđenja kontinuiteta zaštite oštećenog krivičnim djelom, isti je potrebno preispitati kroz prizmu osnovnih postulata građanskog parničnog postupka. Tako se u prvom redu postavlja pitanje u kojoj mjeri se odredbe ovog postupka kose sa osnovnim principima, te da li su takva odstupanja uopšte prilagođena prirodi parničnog postupka. Naime, treba imati na umu da posebna pravila ovog postupka „ne mijenjaju samo fizionomiju određenih klasičnih instituta parničnog postupka, na način da njihova primjena implicira neprimjenjivanje općih procesnih pravila koja su izričito nadomještena posebnim pravilima, već iziskuju specifičnu akomodaciju

⁹¹ Član 366. d stav 1. ZPP BiH.

⁹² Član 366. d stav 2. ZPP BiH.

⁹³ Član 366. e ZPP BiH.

⁹⁴ Član 366. g ZPP BiH.

⁹⁵ Član 366. f ZPP BiH.

⁹⁶ Član 366. h ZPP BiH.

i nekih drugih procesnih institucija, koje nisu direktno derogirane odredbama ovog posebnog postupka⁹⁷

Počevši od temeljnog načela jednakosti građana pred sudom, parnični postupak se u pravilu vodi uz poštivanje osnovnih pravila o ravnopravnosti i procesnoj ravnoteži stranaka, kao i prava stranaka da se brane protiv svih djelovanja koja utiču na njihova prava i interese.⁹⁸ Jasno je da pravila ovog posebnog postupka utiču na ravnopravnost stranaka samom činjenicom da je, nasuprot općem pravilu prema kojem se parnični postupak pokreće tužbom koja kao jedan od osnovnih elemenata propisuje određenost podataka o strankama, tužitelj u ovom postupku zapravo anonimn, te da tuženi tokom cijelog postupka ne raspolaže njegovim identifikacionim podacima. Promatrano sa aspekta suda, postupanje u određenom predmetu već kod prethodnog ispitivanja tužbe uslovljeno je određenošću identifikacionih podataka stranaka, što ni u ovom slučaju nije dovedeno u pitanje, budući da su podaci o identitetu tužitelja dostupni sudu. Međutim, tuženi ne raspolaže takvim podacima, već mu je tužitelj poznat samo pod pseudonimom. Uslovno promatrano, to jeste svojevrsno narušavanje procesne ravnoteže, koje će otvoriti niz drugih pitanja, počevši od domašaja načela javnosti u postupku, zatim načela kontradiktornosti, pripremanja odbrane, pa u konačnici i *res iudicata* dejstva presude.

Podnošenje tužbe sa potpunim podacima o identitetu stranaka nije samo proceduralna formalnost.⁹⁹ Zahtjev za navođenjem potpunih podataka o identitetu tužitelja refleksija je pretpostavke o javnoj dostupnosti informacija koje proizilaze iz postupka, što je u konačnici odraz načela javnosti suđenja. Osim interesa tuženog da zna identitet suprotstavljene stranke u postupku, i javnost ima legitimni interes da bude upoznata sa činjenicama i događajima u vezi sa sudskim postupcima.¹⁰⁰ Već samom činjenicom da je identitet tužitelja nepoznat dolazi do modifikacije načela javnosti. Osim toga, treba imati na umu da će sama priroda predmeta u kojima postoji potreba za zaštitom identiteta u pravilu iziskivati isključenje javnosti. Međutim, jednako kao što i uopšteno može doći do isključenja javnosti odlukom suda u zakonom propisanim slučajevima, tako i u ovom postupku do isključenja javnosti dolazi pod jednakim uvjetima.¹⁰¹ Time domašaj načela javnosti neće biti sužen više nego bi to generalno bio slučaj u situaciji kada do isključenja javnosti dolazi odlukom suda. Nadalje, kada je riječ o pravu stranaka da se izjasne o prijedlozima i navodima suprotne stranke, isto nije onemogućeno, jer nepoznavanje identiteta tužitelja ne utiče na mogućnost tuženog da se izjašnjava i brani od navoda suprotne stranke. Međutim sama činjenica da tuženom nije poznat identitet tužitelja ima odraz na mogućnost pripreme odbrane, koja će u ovom slučaju uistinu i biti

⁹⁷ Triva, S., *op.cit.* u bilj. 12, str. 605.

⁹⁸ *Ibid.*, str. 110.

⁹⁹ Tako i: Rosenberger, W. M., *Anonymity in Civil Litigation: The Doe Plaintiff*, Notre Dame Law Review, god. 57, 3/1982, str. 584.

¹⁰⁰ Vidjeti: Volokh, E., *The Law of Pseudonymous Litigation*, Hastings Law Journal, god. 73, 5/2022, str. 1368–1370.

¹⁰¹ Vidjeti član 86. i 87. ZPP BiH.

otežana. No, treba imati na umu da se ovdje ipak radi o posebnom postupku, gdje su razlozi, primarno utvrđeni u krivičnom postupku, opredijelili potrebu za pružanjem prednosti zaštiti tužitelja dodjelom pseudonima. U konačnici, postavlja se pitanje na koji način će presuda ostvariti *res iudicata* dejstvo, koje podrazumijeva da se među istim strankama ne može ponovno pokretati parnica, niti donositi druga odluka, uzevši u obzir da je identitet tužitelja načelno nepoznat.

Kako slijedi iz naprijed navedenog, podnošenje tužbe pod pseudonimom potencijalno kolidira sa nizom osnovnih principa građanskog parničnog postupka, te stoga ovakav vid pravne zaštite zasigurno treba biti izuzetak. Bitno je istaći da, uporednopravno promatrano, podnošenje tužbe pod pseudonimom nije potpuno nepoznat institut, ali se njegovo područje primjene isključivo vezivalo za situacije u kojima anonimnost jedne od stranaka opravdaju izuzetne okolnosti konkretnog slučaja.¹⁰² U našem zakonodavstvu, potreba za podnošenjem tužbe pod pseudonimom prepoznata je od strane samog zakonodavca, preslikavanjem mjera zaštite pruženih u krivičnom postupku. Uzevši u obzir da takvi postupci podrazumijevaju nastavak zaštite identiteta oštećenom kome je identitet već ranije bio zaštićen u krivičnom postupku, primijetno je da je intencija zakonodavca bila promatrati pravosudni sistem kao cjelinu, i to u situaciji kada jedan događaj, u prvom redu iziskuje vođenje krivičnog postupka, a zatim i parničnog postupka. Osim toga, istu logiku trebalo bi slijediti i u kasnijem izvršnom postupku. Najzad, potrebi za pružanjem pravne zaštite bit će u potpunosti udovoljeno tek kada zaštita bude osigurana u istom obimu, kontinuirano i konzistentno u svim postupcima.

7. ZAKLJUČAK

Oštećeni krivičnim djelom se u sistemu krivičnog pravosuđa pojavljuje u ulozi svjedoka, gdje u cilju prevencije sekundarne viktimizacije postoji mogućnost određivanja mjera zaštite. Nasuprot navedenom, kada oštećeni u parničnom postupku ustaje sa tužbom radi ostvarenja imovinskopravnog zahtjeva proizašlog učinjenjem krivičnog djela, tradicionalno izostaje bilo kakav vid zaštite.

Najobuhvatniji primjer zaštite oštećenog u krivičnom postupku predstavlja mjera zaštite identiteta, čiji izostanak u građanskom pravosuđu lišava smisla mjere zaštite određene u krivičnom postupku. U prilog potrebi preslikavanja mjera zaštite iz krivičnog u parnični postupak ističu se brojni argumenti. Prije svega, izrečene mjere zaštite u krivičnom postupku, posebice one koje se odnose i na određeni vremenski period po okončanju postupka su *de iure* na snazi i u trenutku pokretanja parničnog postupka, ali je njihov domet ograničen. Otkrivanjem identiteta oštećenog

¹⁰² Vidjeti: Rosenberger, W. M., *op.cit.* u bilj. 99, str. 580–597; Michuda, C. E., *Defendant Doe's Quest for Anonymity: Is the Hurdle Insurmountable?*, Loyola University Chicago Law Journal, god. 29, 1/1997, str. 141-180; Ressler, J. S., *Privacy, plaintiffs, and pseudonyms: the anonymous doe plaintiff in the information age*, University of Kansas Law Review, god. 53, 1/2004, str. 195-256; Walsh, K., *Privacy Please... Protecting the Pseudonymous Plaintiff*, Seton Hall Journal of Legislation and Public Policy, god. 46, 3/2022, str. 839–863.

kao tužitelja u parničnom postupku određena mjera zaštite lišava se svakog smisla, izlažući time oštećenog naročitim rizicima sekundarne viktimizacije. Stoga sama činjenica da se oštećeni krivičnim djelom pojavljuje u različitim procesnim ulogama u krivičnom i parničnom postupku ne treba biti razlogom izostanka odgovarajućih mjera zaštite. Argument više u prilog potrebe osiguranja kontinuiteta mjera zaštite leži i u činjenici da će u situacijama kada se o imovinskopravnom zahtjevu raspravlja u athezionom postupku oštećeni u svojstvu svjedoka uživati odgovarajuće mjere zaštite. Nasuprot tome, ukoliko se o tom istom zahtjevu raspravlja u parničnom postupku, takva zaštita će u pravilu izostati. U tom smislu, mišljenja smo da sama činjenica da se usljed određenih okolnosti o imovinskopravnom zahtjevu proizašlo iz krivičnog djela raspravlja u parničnom postupku ne smije biti razlogom izostanka adekvatne zaštite koju je oštećeni uživao pod okriljem krivičnog pravosuđa.

Naprijed naznačeni razlozi su u BiH opredijelili zakonodavca da preduzme odgovarajuće korake u cilju osiguranja kontinuiteta mjera zaštite i u parničnom postupku. Prvobitno je sama praksa *de facto* rješenjima ukazala na nužnost obezbjeđenja kontinuiteta zaštite identiteta u parničnom postupku. Potom su uslijedile zakonodavne aktivnosti, koje su do sada polučile rezultate samo na nivou BiH, gdje je dopunama ZPP BiH propisan posebni postupak u parnicama povodom ostvarivanja prava lica kojima su određene mjere u cilju zaštite identiteta. Ove izmjene su, promatrano sa aspekta cjelokupnog pravosudnog sistema BiH, iako hvale vrijedne, zapravo dodatno naglasile fragmentarnu uređenost pitanja zaštite identiteta u građanskim postupcima, te istakle potrebu iznalaženja jednoobraznog rješenja navedenog problema. Fragmentarna uređenost ovog pitanja ogleda se u prvom redu u činjenici da je posebni postupak propisan samo na nivou BiH, a zatim i u činjenici da nije prepoznata potreba za ovakvom zaštitom u izvršnom postupku, koji nerijetko tek zajedno sa parničnim postupkom pruža cjelovitu pravnu zaštitu. Cijeneći da ovaj problem nije ograničen samo na postupke koji se vode pred Sudom BiH, nego predstavlja generalni problem u praksi pred svim sudovima u BiH, kao i da zakoni o zaštiti svjedoka postoje kako na državnom, tako i na entitetskim nivoima, odnosno nivou Brčko distrikta BiH, nužno je uvrstiti odgovarajuće dopune i u zakone o parničnom postupku na preostalim zakonodavnim nivoima. Štaviše, takva zaštita se usljed nedostatka zakonskog rješenja osigurava kroz prethodno naznačenu *de facto* praksu i na ovim nivoima, kao i u izvršnom postupku, te bi stoga tu praksu bilo nužno i ozakoniti. Time bi se u konačnici obezbijedio kontinuitet zaštite oštećenog u krivičnom i građanskom pravosuđu, odnosno dovela bi se u ravnopravan položaj sva lica koja su svjedočila pod mjerama zaštite pred sudovima u BiH generalno. Naime, sve dok potreba za zaštitom oštećenog postoji u krivičnom postupku na svim nivoima, smatramo da i u naknadnom parničnom, kao i eventualnom izvršnom postupku, treba osigurati adekvatan nastavak takve zaštite.

LITERATURA

Knjige i članci

1. Adžajlić-Dedović, A.; Topić, Ž., *Žrtva – svjedok: pomoć, podrška i zaštita*, Bezbednost, god. 58, 2/2016, str. 151–168.
2. Bottoms, A.; Roberts, J. (ur.), *Hearing the Victim, Adversarial Justice, Crime Victims and the State*, Routledge, London and New York 2010.
3. Burić, Z., *Novi položaj žrtve u kaznenom postupku – u povodu obveze transportiranja odredaba direktive 2012/29/EU u hrvatski kaznenopravni sustav*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, god. 22, 2/2015, str. 383–410.
4. Braun, K., *Victim Participation Rights, Variation Across Criminal Justice Systems*, Palgrave Macmillan, Cham 2019.
5. Crawford A.; Goodey, J. (ur.), *Integrating a Victim Perspective within Criminal Justice*, Routledge, London 2000.
6. Čalija, B.; Omanović, S., *Građansko procesno pravo*, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo 2000.
7. Čizmić, J., *Komentar zakona o parničnom postupku*, Privredna štampa, Sarajevo 2016.
8. Dragović, S., *Program zaštite svjedoka u Bosni i Hercegovini*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, god. 53, 2/2019, str. 691–704.
9. Galiot, M.; Brizić Bahun, V., *Položaj oštećenika u adhezijском postupku*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, god. 42, 2/2021, str. 451–470.
10. Halilović, H.; Adžajlić-Dedović, A.; Budimlić, M., *Krivični postupak u Bosni i Hercegovini: osvrt na procesni položaj oštećenog krivičnim djelom*, Kriminalistička teorija i praksa, god. 6, 10/2019, str. 77–94.
11. Hanić-Zalihić, A., *Krivičnopravni položaj žrtve u Bosni i Hercegovini i uporednom pravu*, doktorska disertacija, Sarajevo 2023.
12. Jakšić, A., *Građansko procesno pravo*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu / Službeni glasnik, Beograd 2008.
13. Konjić-Dragović, L.; Kajganić, M., *Ostvarivanje prava na imovinsko-pravni zahtjev sa posebnim osvrtom na praksu Suda BiH i svjedoke kojima su određene mjere zaštite*, Pravna misao: časopis za pravnu teoriju i praksu, god. 49, 11-12/2018, str. 72–96.
14. Michuda, C. E., *Defendant Doe's Quest for Anonymity: Is the Hurdle Insurmountable?*, Loyola University Chicago Law Journal, god. 29, 1/1997, str. 141-180.
15. Nikolić-Ristanović, V., *Od žrtve do pobjednika, Viktimologija kao teorija, praksa i aktivizam*, Prometej, Beograd 2019.
16. Nikolić-Ristanović, V., *Podrška žrtvama i sprečavanje sekundarne viktimizacije: savremena zakonska rešenja i praksa*, Temida, god. 6, 1/2003, str. 3–10.
17. *Obeštećenje preživjelih u okviru krivičnih postupaka: perspektive sa terena*, Trial International, Sarajevo 2016.
18. Pajić, D., *Zaštita osjetljivih svjedoka u krivičnom postupku*, Anali Pravnog Fakulteta Univerziteta u Zenici, god. 3, 6/2010, str. 93–116.

19. Petrović, B.; Čolić, S., *Policijska ovlaštenja i operativno-taktičke radnje*, Planjax komerc, Tešanj, 2023.
20. Petrović, B.; Jovašević, D.; Ferhatović, A., *Krivično pravo I : uvod u krivično pravo, krivično djelo, krivnja*, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo 2015.
21. Poznić, B.; Rakić-Vodinelić, V., *Građansko procesno pravo*, Savremena administracija, Beograd 2010.
22. Primorac, D.; Stipanović, I., *Adhezijski postupak prema novom Zakonu o kaznenom postupku Republike Hrvatske i usporedba s adhezijskim postupkom u zakonodavstvu Bosne i Hercegovine*, Hrvatska pravna revija, god. 10, 9/2010, str. 92–100.
23. Ressler, J. S., *Privacy, plaintiffs, and pseudonyms: the anonymous doe plaintiff in the information age*, University of Kansas Law Review, god. 53, 1/2004, str. 195–256.
24. Rosenberger, W. M., *Anonymity in Civil Litigation: The Doe Plaintiff*, Notre Dame Law Review, god. 57, 3/1982, str. 580–597.
25. Sijerčić-Čolić, H., *Krivično procesno pravo. Knjiga 1, Krivičnoprocesni subjekti i krivičnoprocesne radnje*, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo 2019.
26. Sijerčić-Čolić, H.; Hadžimeragić, M.; Jurčević, M.; Kaurinović, D.; Simović, M., *Komentari Zakona o krivičnom/kaznenom postupku u Bosni i Hercegovini*, Savjet/Vijeće Evrope: Evropska komisija, Sarajevo 2005, str. 543.
27. Simović, M., *Zaštita svjedoka u krivičnom postupku pred sudom Bosne i Hercegovine*, Revija za kriminologiju i krivično pravo, god. 53, 1/2015, str. 27–51.
28. Šago, D.; Pleić, M., *Adhezijsko rješavanje imovinskopravnog zahtjeva u kaznenom postupku*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, god. 33, 2/2012, str. 967–999.
29. Šeparović, Z., *Viktimologija: studije o žrtvama*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1987.
30. Tomašević, G.; Pajčić, M., *Subjekti u kaznenom postupku: pravni položaj žrtve i oštećenika u novom hrvatskom kaznenom postupku*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, god. 15, 2/2008, str. 817–857.
31. Triva, S., *Građansko parnično procesno pravo*, Narodne novine, Zagreb 1978.
32. *Utrka s vremenom, Napredak i izazovi u provođenju Državne strategije za rad na predmetima ratnih zločina Bosne i Hercegovine*, Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi, Misija u Bosni i Hercegovini, Sarajevo 2022.
33. Volokh, E., *The Law of Pseudonymous Litigation*, Hastings Law Journal, god. 73, 5/2022, str. 1353–1460.
34. Walsh, K., *Privacy Please... Protecting the Pseudonymous Plaintiff*, Seton Hall Journal of Legislation and Public Policy, god. 46, 3/2022, str. 839–863.

Pravni propisi

1. Krivični zakon BiH, Službeni glasnik BiH, br. 3/2003, 32/2003 - ispr., 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015, 35/2018, 46/2021 i 31/2023.

2. Pravilnik o zaštiti svjedoka pred Sudom BiH, dostupno na: https://sudbih.gov.ba/Content/Open/2894?n=Pravilnik_o_zastiti_svjedoka.pdf, pristupljeno 8. februara 2023.
3. Prijedlog Zakona o dopunama Zakona o parničnom postupku pred Sudom BiH, dostupno na: <https://www.parlament.ba/session/GetOwisDocument?id=140647>, pristupljeno 5. januara 2023.
4. Revidirana državna strategija za rad na predmetima ratnih zločina, 2018.
5. Zakon o dopunama Zakona o parničnom postupku pred Sudom BiH, Službeni glasnik BiH, broj 34/21.
6. Zakon o krivičnom postupku BiH, Službeni glasnik BiH, br. 3/2003, 32/2003, 36/2003, 26/2004, 63/2004, 13/2005, 48/2005, 46/2006, 76/2006, 29/2007, 32/2007, 53/2007, 76/2007, 15/2008, 58/2008, 12/2009, 16/2009, 93/2009, 72/2013, 65/2018.
7. Zakon o parničnom postupku pred sudom BiH, Službeni glasnik BiH, br. 36/2004, 84/2007, 58/2013, 94/2016 i 34/2021.
8. Zakon o programu zaštite svjedoka u Bosni i Hercegovini, Službeni glasnik BiH, broj 36/14.
9. Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka, Službeni glasnik BiH, broj 3/03, 21/03, 61/04, 55/05.
10. Zakon o Sudu BiH, Službeni glasnik BiH, br. 49/2009 - prečišćen tekst, 74/2009 - ispravka i 97/2009.

CONTINUITY OF VICTIM PROTECTION IN THE CRIMINAL AND CIVIL JUSTICE SYSTEM: PREVENTION OF SECONDARY VICTIMIZATION IN THE LIGHT OF THE LATEST AMENDMENTS TO THE LAW ON CIVIL PROCEDURE BEFORE THE COURT OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

This paper addresses the issue of continuity in victim protection in the criminal and civil justice system. From a victimological perspective, the position of the victim is primarily considered in the context of criminal justice. However, in situations where a certain event is relevant from the perspective of both criminal and civil law, the issue of victim protection should be observed not only in criminal justice, but also in the civil justice system. In this regard, it is necessary to extend victim protection measures from criminal to the subsequent civil proceedings, in order to ensure continuity of protection, thereby also preventing the protection provided in criminal proceedings from losing its meaning in subsequent civil proceedings.

The most comprehensive form of victim protection in criminal proceedings is the identity protection measure during, or even for a certain period after the end of the proceedings. In order to ensure the same protection in later civil proceedings, i.e. to prevent secondary victimization, the replication of the identity protection measure in the civil procedure has been considered. In the light of the above considerations, the issue of victim protection goes beyond the limits of the criminal justice system, becoming a common interest of both the criminal and civil justice system.

The Law on Amendments to the Law on Civil Procedure before the Court of Bosnia and Herzegovina of 2021, for the first time in our region, and even wider, implemented crime victim protection provisions in the civil justice system. A special procedure concerning the exercise of the rights of persons who have been provided with identity protection measures was thus established. Therefore, this paper not only focuses on this special procedure but also on the wider context of the position and protection of victims of crime in the criminal and civil justice system, combining observations from the perspective of criminal law, victimology, as well as civil law.

Key words: *victim protection, witness identity protection in criminal proceedings, party identity protection in civil proceedings, procedural protection measures, litigation proceeding concerning the exercise of the rights of persons who have been provided with identity protection measures*